

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет фізичної культури, спорту та реабілітації
Кафедра теорії та методики фізичної культури**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ
МОЛОДДЮ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

Студент 2-го курсу, 606 групи.

Спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

(шифр і назва спеціальності)

Халатурник Сергій Васильович

(прізвище та ініціали)

Керівник: канд. пед. наук, доцент Оксана КИСЕЛИЦЯ

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ листопада 2024 р.

Зав. кафедрою _____ доцент Іван ВАСКАН

АНОТАЦІЯ

У контексті сучасних викликів, з якими стикається суспільство, організація профілактичної роботи з учнівською молоддю набуває особливої важливості. Нова українська школа, як інноваційна освітня модель, ставить за мету не лише передачу знань, а й формування всебічно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до змін і протистояти негативним впливам. Профілактична робота в цьому контексті є ключовим елементом, який дозволяє запобігати різним видам ризикованої поведінки серед молоді, сприяти їхньому психологічному здоров'ю та соціальній адаптації.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних стратегій профілактики, підвищення якості освітнього процесу та забезпечення психологічного благополуччя учнів.

Ключові слова: профілактика, учнівська молодь, Нова українська школа, освітнє середовище, ризикована поведінка, психологічне здоров'я, соціальна адаптація.

ABSTRACT

In the context of modern challenges facing society, the organization of preventive work with young students is of particular importance. The New Ukrainian School, as an innovative educational model, aims not only to transfer knowledge, but also to form a comprehensively developed personality capable of adapting to changes and resisting negative influences. Preventive work in this context is a key element that allows preventing various types of risky behavior among young people, promoting their psychological health and social adaptation.

The results of the study can be used to develop effective prevention strategies, improve the quality of the educational process and ensure the psychological well-being of students.

Keywords: prevention, young students, New Ukrainian School, educational environment, risky behavior, psychological health, social adaptation.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТА СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ПЕДАГОГІВ.....	8
1.1. Стан досліджуваної проблеми у сучасній соціально-педагогічній науці	8
1.2. Організаційно-методичні форми профілактичної роботи з фізичного виховання учнів в освітньому середовищі Нової української школи	14
1.2.1. Превентивна робота з підлітками, схильними до девіацій	14
1.2.2. Форми організації профілактичної роботи з виховання підлітків.....	23
1.2.3. Форми організації превентивного виховання школярів засобами фізичної культури і спорту в освітньому середовищі НУШ.....	25
1.2.4. Профілактичні програми як чинник превентивного виховання школярів в умовах НУШ.....	28
1.2.5. Діагностика в превентивному вихованні учнівської молоді: ключовий аспект ефективної роботи.....	36
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	40
2.1. Методи дослідження.....	40
2.2. Організація дослідження	44
РОЗДІЛ 3. УЗАГАЛЬНЕННЯ І АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	45
3.1. Аналіз превентивного виховання підлітків в умовах навчального закладу повного року навчання.....	45
3.2. Аналіз системи організаційних форм профілактичної роботи з фізичного виховання учнів старшого шкільного віку в умовах НУШ	50
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Конституція України визначає життя й здоров'я людини однією з найбільших суспільних цінностей. Державна політика, спрямована на підтримку здорового способу життя, формується системно й послідовно.

Майбутнє покоління України створюється сьогодні, завдяки зусиллям батьків, педагогів та всього соціального оточення. Кожна дитина має вміти організуватися в будь-якій ситуації: аналізувати обставини, реагувати відповідно до власних інтересів, водночас не завдаючи шкоди іншим, а також володіти навичками самоконтролю.

Ключовими чинниками зміцнення та збереження здоров'я, а також профілактики хвороб, є умови й стиль життя. У зв'язку з цим кожному педагогічному колективу школи слід обрати модель превентивного виховання, де одним з актуальних питань сучасної школи є питання антисоціальної поведінки серед дітей і підлітків. Як свідчить педагогічна практика, спостерігається збільшення кількості школярів, яких важко виховувати. Таких дітей відносять до категорії дітей і підлітків із нестандартною поведінкою.

Глибокі соціально-економічні зміни в нашій країні, відхід від традиційних суспільних пріоритетів і усталених цінностей безпосередньо впливають на морально-психологічний стан кожної людини. Ці зміни особливо помітні у світогляді молоді, зокрема старшокласників. Саме в цьому віці відбувається громадянське становлення особистості, її соціальне самовизначення і формування духовно-моральних цінностей.

Основною ідеєю для вирішення цієї проблеми став гуманно-особистісний підхід до учня, забезпечення правової освіти й виховання, а також впровадження превентивних технологій у навчальний та виховний процес через фізичну культуру та спорт.

Основні напрями організаційної та педагогічної роботи – індивідуальний

підхід, власне, до виховання особистості дитини й створення виховного середовища задля залучення дітей до здорового способу життя.

Отже, проблема превентивності залишається пріоритетною у психолого-соціологічних, медичних, педагогічних, правових дослідженнях різних країн світу. Особливої актуальності вона набуває саме в Україні, адже молоде покоління зростає в складних умовах соціокультурних протиріч, нестабільності соціальних процесів і підвищеного рівня криміногенності в суспільстві. Спостерігається зростання соціальних, економічних, педагогічних, психологічних, медичних й біологічних факторів, що провокують нестабільну поведінку серед неповнолітніх. Збільшується кількість учнів з порушеннями правил поведінки тих, хто входить до групи ризику й схильний до вживання у ранньому віці алкоголю, наркоманії, паління, зростає частка протиправової поведінки школярів під впливом наркотиків й алкоголю.

Профілактичне виховання підтримується заходами психолого-педагогічної профілактики та корекції відхилень в учнівській поведінці, застосуванням неспецифічних методів виховання, організацією змістовного дозвілля та зайнятості дітей під час канікул. Додатково надається превентивна допомога дезадаптованим соціальним категоріям школярів, проводиться профілактика дитячої неоглядності, а також освітня робота, спрямована на профілактику протиправової поведінки, наркоманії, алкоголізму, захворюваності на ВІЛ/СНІД та інфекції, які передаються статевим шляхом. Велике значення має й формування правильного статевого виховання.

Таким чином, проблема вивчення профілактичної роботи зі школярами є **актуальною** проблемою сьогодення.

Мета кваліфікаційного дослідження: здійснити аналіз теоретичних основ та практичних аспектів організації профілактичної роботи з учнівською молоддю в освітньому середовищі Нової української школи.

Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом розв'язання **завдань:**

1. Визначити основні теоретичні засади профілактичної роботи зі школярами в освітньому середовищі.

2. Проаналізувати сучасний стан організації профілактичної роботи в освітньому середовищі Нової української школи засобами фізичної культури.

3. Виявити, теоретично обґрунтувати та розробити практичні рекомендації щодо організації профілактичної роботи з урахуванням специфіки освітнього середовища Нової української школи.

Об'єкт дослідження – освітнє середовище Нової української школи.

Предмет дослідження – заходи з фізичного виховання щодо запобігання небажаних поведінці та шкідливим звичкам школярів

Для розв'язання визначених завдань використовували відповідні досліджувальні методи, зокрема: *теоретичні* (аналіз та вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури; узагальнення одержаної інформації: логічне завершення дослідження); *емпіричні* (спостереження; педагогічний експеримент, опитування (бесіда, анкетування); методи опрацювання (обробки) даних, графічне подання результатів експерименту із метою встановлення наукових достовірностей отриманих результатів дослідження).

Гіпотеза дослідження: полягає в припущенні, що ефективна організація профілактичної роботи з учнівською молоддю в освітньому середовищі Нової української школи може суттєво знизити ризик виникнення проблем, сприяти гармонійному розвитку особистості та створенню безпечного та сприятливого навчального середовища.

Теоретичне значення:

- глибоке розуміння сучасних освітніх викликів та потреб учнівської молоді;

- розширення теоретичної бази знань щодо профілактичної роботи в освітньому середовищі.

Практичне значення: дослідження має практичну значимість, оскільки його результати можуть бути використані для:

- удосконалення системи профілактичної роботи в освітніх закладах;
- розробки ефективних програм профілактики проблем у навчальному середовищі;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо організації профілактичної роботи з учнівською молоддю.

Особистий внесок: участь у студентській науковій конференції Чернівецького національного університету 16-18 квітня 2024 року. Факультет фізичної культури та здоров'я людини. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 109-110. Тези з теми дослідження *«Особливості організації профілактичної роботи з учнівською молоддю в освітньому середовищі НУШ»*.

Структура роботи: кваліфікаційне дослідження містить вступ, три основні розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТА СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ПЕДАГОГІВ

1.1. Стан досліджуваної проблеми у сучасній соціально-педагогічній науці

Проблема девальвації цінностей та необхідність превентивного виховання підлітків є надзвичайно гострою для сучасної України.

Швидкі зміни в суспільстві, економічна нестабільність, інформаційна перенасиченість призводять до того, що традиційні цінності втрачають свою значимість для молоді. Підлітки часто стикаються з невідповідністю між ідеальними образами, які їм пропонує суспільство (успіх, матеріальне благополуччя), та реальними можливостями. Брак спеціалізованих програм та кваліфікованих фахівців у сфері превентивної роботи з підлітками не дозволяє ефективно протидіяти девіантній поведінці.

Створення ефективних превентивних програм:

Комплексний підхід: Програми повинні враховувати як індивідуальні особливості підлітка, так і соціокультурний контекст.

Залучення фахівців: Психологи, соціальні педагоги, педагоги-організатори повинні працювати в тісній співпраці.

Акцент на формуванні цінностей: Програми мають спрямовуватись на формування у підлітків власної системи цінностей, почуття відповідальності та емпатії.

Підвищення кваліфікації педагогів:

Спеціалізовані тренінги: проведення регулярних тренінгів для вчителів з питань превентивної роботи, психології підлітка, виявлення та попередження девіантних проявів.

Обмін досвідом: створення мережі педагогів для обміну досвідом та кращими практиками.

Співпраця з батьками:

Просвітницька робота: проведення батьківських зборів, лекцій, семінарів з метою підвищення батьківської компетентності у вихованні підлітків.

Спільні заходи: організація спільних заходів для батьків і дітей.

Залучення громадськості:

Волонтерські програми: залучення волонтерів для роботи з підлітками в рамках превентивних програм.

Співпраця з громадськими організаціями, що працюють у сфері соціальної роботи з молоддю.

Використання сучасних технологій:

Інтерактивні методи: застосування інтерактивних методів навчання, використання цифрових ресурсів для підвищення зацікавленості підлітків.

Соціальні мережі: використання соціальних мереж для комунікації з підлітками, проведення онлайн-заходів.

Конституція України проголошує право на життя і здоров'я найвищим досягненням суспільства. Держава, як гарант конституційних прав, зобов'язана створювати умови для повноцінного життя своїх громадян та виховання здорового покоління, адже від цього залежить майбутнє країни: її економічна міць, обороноздатність та інтелектуальний потенціал [15].

Приєднання України до Конвенції ООН про права дитини в 1991 році поклало початок новому етапу у захисті прав дітей в нашій країні. Виконання положень цієї Конвенції є нашим міжнародним зобов'язанням і важливою умовою для побудови справедливого та процвітаючого суспільства.

Здоров'я та благополуччя підростаючого покоління – це інвестиція в майбутнє країни. Для забезпечення всебічного розвитку дітей необхідний комплексний підхід, який включає в себе не лише медичну допомогу, а й якісну освіту, соціальний захист та створення безпечного середовища.

Хоча Україна досягла значних успіхів у захисті прав дитини, перед нами все ще стоять серйозні виклики. Поширення шкідливих звичок, насильства та дискримінації загрожують здоров'ю та благополуччю наших дітей. Тому

посилення зусиль у напрямку реалізації Конвенції ООН про права дитини є надзвичайно актуальним завданням.

Світовий досвід доводить, що ефективна профілактика шкідливих звичок у підлітків можлива лише за умови залучення їх до активних дій. Тобто, замість пасивної пропаганди здорового способу життя, необхідно формувати у молоді навички критичного мислення та вміння протистояти шкідливим впливам [16].

Для досягнення успіху в профілактиці тютюнокуріння, алкоголізму та інших шкідливих звичок необхідно зосередити зусилля на роботі з групами підлітків, які перебувають у зоні ризику. Своєчасна допомога та підтримка таких молодих людей можуть значно знизити ризик розвитку у них шкідливих звичок.

Комплексний підхід, який поєднує в собі медичні, соціальні та освітні заходи, є найбільш ефективним для профілактики шкідливих звичок серед підлітків. Створення здорового середовища, формування у молоді цінностей здорового способу життя та надання їм необхідної інформації – ключові складові успішної профілактики.

Охорона здоров'я населення в Україні є пріоритетним напрямком державної політики. Щорічно приймається значна кількість законів та інших нормативних актів, спрямованих на поліпшення здоров'я громадян, особливу увагу приділяючи дітям та молоді. Серед ключових законодавчих актів, які забезпечують здоров'я населення, особливе місце посідають «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а також закони «Про охорону дитинства», «Про обіг наркотичних засобів» та інші. Ці нормативно-правові акти створюють комплексну систему забезпечення здоров'я населення, включаючи як загальні принципи, так і детальні регулювання в різних сферах.

Україна активно впроваджує світові стандарти в галузі охорони здоров'я. Зокрема, «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлюють принципи організації системи охорони здоров'я, які

відповідають найкращим міжнародним практикам. Додатково, низка спеціалізованих законів, таких як «Про охорону дитинства» та «Про обіг наркотичних засобів», спрямовані на вирішення конкретних проблем у сфері здоров'я населення.

Для забезпечення здоров'я населення в Україні діє ціла низка законодавчих актів. Серед них особливо важливі «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які закладають фундамент для подальшого розвитку системи охорони здоров'я, окрім того, закони, спрямовані на захист здоров'я окремих груп населення, зокрема дітей та молоді.

З метою протидії поширенню інфекційних хвороб в Україні було прийнято низку спеціалізованих законів. Так, ще з перших років незалежності держава активно боролася з ВІЛ/СНІДом, ухвалюючи відповідні нормативно-правові акти. А згодом було ухвалено всеосяжний Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», який закріпив загальні засади профілактики та боротьби з інфекційними захворюваннями.

Україна активно співпрацює з міжнародним співтовариством у боротьбі з інфекційними хворобами. Це знайшло своє відображення у національному законодавстві, зокрема в Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб», який розроблено відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій ВООЗ.

Для ефективної боротьби з інфекційними хворобами в Україні створено цілу систему правових норм. Крім загального Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб», існують також спеціалізовані закони, спрямовані на протидію конкретним інфекціям, таким як ВІЛ/СНІД. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити всебічний захист здоров'я населення.

Для забезпечення ефективної боротьби з інфекційними захворюваннями в Україні було прийнято цілу низку нормативних й правових актів, з-поміж яких ключовим є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб». Цей закон створив правову основу для комплексного підходу до

профілактики та лікування інфекційних хвороб, включаючи такі аспекти як епідеміологічний нагляд, вакцинацію, дезінфекцію та інші заходи. Ще на зорі незалежності України держава продемонструвала свою готовність боротися з епідемією ВІЛ/СНІДу, прийнявши перші законодавчі акти в цій сфері. Згодом, у 1998 році було ухвалено більш деталізований Закон України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», який встановив комплексний підхід до вирішення цієї проблеми. На початку 2000-х років в Україні спостерігалася активізація державної політики щодо боротьби з ВІЛ/СНІДом. Президент України підписав низку указів, спрямованих на запобігання поширенню цієї інфекції, а Кабінет Міністрів затвердив першу національну програму запобігання СНІДу й наркоманії.

Прийнято також інші важливі документи, серед яких й Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя, громадян» (1999), «Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998), постанови Кабінету Міністрів України «Про Довгострокову програму поліпшення становищ жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства» (1992), «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» (1999). «Про затвердження Концепції державної політики у сфері здійснення контролю над тютюном» (2001) та інші.

Виховання здорової дитини, охорона здоров'я людини-основні проблеми всіх часів. Вирішення проблеми збереження власного здоров'я закладено в самій людині, у знанні та розумінні нею проблем формування, збереження, зміцнення і відновлення його, а також в умінні дотримуватися правил здорового способу життя.

Діти повинні усвідомлювати що майбутнє кожного ж і держави в цілому за здоровими поколіннями, що фізично і морально здорова людина здатна

творити і приносити користь іншим людям.

Пріоритетним завданням держави в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах залишається інформаційно-просвітницька робота з дітьми та учнівською молоддю.

Сьогодні на рівні держави діє близько десяти навчальних програм, головним завданням яких є пропаганда здорового способу життя дітей та молоді через проведення науково медичних конференцій, семінарів-тренінгів, круглих столів, лекцій практичних знань для педагогічних працівників, психологів.

Особлива увага питанню збереження та зміцненню здоров'я дітей, молоді приділена в Указі Президента України від 15.03.2002 р. №258/2002 «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», якими передбачається, у тому числі, активізувати інформаційну та роз'яснювальну роботу серед дітей щодо формування навичок здорового способу життя профілактики шкідливих звичок, хвороб, які передаються статевим шляхом.

Проблема превентивності була і є пріоритетною в системі психолого-педагогічних, медичних, правових, соціологічних досліджень у різних країнах світу. В Україні ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки молодь формується в складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства. Спостерігається тенденція до загострення соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, які детермінують деструктивну поведінку неповнолітніх. Зростає чисельність дітей з порушенням норм поведінки та тих, які відносяться до І групи ризику і долучаються до раннього алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії, збільшується питома вага протиправної поведінки підлітків під впливом алкогольного та наркотичного сп'яніння.

1.2. Організаційно-методичні форми профілактичної роботи з фізичного виховання учнів в освітньому середовищі Нової української школи

1.2.1. Превентивна робота з підлітками, схильними до девіацій

Підлітковий період є «третім світом» який існує між дитинством і дорослістю. Він охоплює процес статевого дозрівання від його перших ознак до повного завершення.

Цей період характеризується виникненням двобічного взаємного зацікавлення хлопців і дівчат, яке стає загальним явищем. У трупових стосунках зникає поступово антагонізм статей, розширюються взаємини, товариська приязнь і дружні відносини між хлопцями і дівчатами. Разом з тим у психічній сфері підлітка нерідко виявляються ознаки емоційної нестійкості: немотивована зміна настрою, поєднання підвищеної чутливості щодо особистих переживань і свідомої жорстокості та холодності до інших, поєднання сором'язливості з підкресленою зухвалістю, самовпевненістю.

У цьому віці підвищується інтерес до своєї зовнішності, надмірно гостро сприймаються будь-які критичні зауваження з цього приводу. У мисленні підлітків часто помічається прагнення до мудрості, розв'язування складних проблем, простежується схильність до фантазування, вигадок.

Поведінка підлітків часто виглядає непослідовною, можливі різні форми її порушень. При високій вимогливості до підлітка без врахування його нахилів і здібностей часто виникають реакції протесту, які можуть проявлятися демонстративними прогулами і бродяжництвом.

В основу такої поведінки покладено прагнення підлітка звільнитися від труднощів або привернути до себе увагу, викликати співчуття у інших. Подібні реакції виникають і у випадках, коли зникає увага та ласка з боку батьків, близьких (наприклад, коли в сім'ї з'являється вітчим, мачуха) [46].

Другою типовою формою реакції підлітка є прагнення звільнитися від опіки та контролю дорослих (батьків, вихователів). Такі реакції викликають загострене прагнення до самоствердження, досягнення самостійності. У цих

випадках підліток будь-яку ситуацію буде вирішувати по-своєму, намагається якомога раніше відокремитись від батьків та сім'ї, влаштуватись на роботу або на навчання в іншому місті. Часто подібні реакції виникають, коли батьки зловживають своїм авторитетом, пригнічують прагнення підлітка до самостійності. Одним із варіантів самоствердження є наслідування певної особи, літературного героя, кіно героя (так звані реакції імітації). На жаль, у цих випадках кумиром та еталоном для наслідування може стати і антисоціальний герой, що різко посилює важкість порушень поведінки підлітка [56].

Часто порушення поведінки у підлітків можуть бути пов'язані також з так званими реакціями компенсації. Коли підлітки на очах у оточуючих здійснюють якісь безрозсудні вчинки, щоб показати їм і собі «силу волі», «хоробрість» та ін. У цьому віці дуже легко багатьох з них «на спір» на знамените «слабо» примусити зробити що завгодно. А потім хлопчики самі зізнаються: «...нам хотілось чогось такого, щоби захопило дух, але придумати ми нічого не могли...»; «...хотів бути сміливим, похвалився мати авторитет у друзів...»; «...ми скоїли крадіжку через інтерес, цікавість, а потім виявилось, що ці предмети нам зовсім не потрібні...» тощо.

Пояснення неповнолітніх рідко мають елементи логіки. Вивчаючи справи неповнолітніх з асоціальною поведінкою, дивуєшся легковажності, безпричинній жорстокості, з якою вони йшли на найгірше, що може бути в житті – це злочин.

Велику роль у формуванні стилю поведінки підлітка відіграє, властиве цьому віку, прагнення до створення підліткових груп, які підкоряються певним лідерам, причому за межами школи лідером стає найбільш авторитетний, сильний, але не завжди вартий наслідування підліток.

Реакція групування зумовлена історично. Групи були притаманні первісним людям. Навіть у тваринному світі, там, де є соціально-подібні утворення (зграя), вирізняється щось подібне. Підліткам властивий майже інстинктивний потяг один до одного. Так реалізується прагнення до

неформального спілкування, задовольняється почуття причетності до певної вікової групи, вирішується питання про своє місце в ній. Сама по собі така реакція нейтральна. Поведінка групи в суспільстві, залежить від моральних настанов її лідера, тому вкрай важливе вивчення соціального-психологічних закономірностей реакції підлітків. Важливо знати, до якого типу поведінки схильний підток і яку роль він відіграє в групі. Протидія групуванню (заборона дружити з тими чи іншими товаришами) призводить до протесту. На сьогодні проблема загострилась.

Виникають стихійні неформальні об'єднання, які частіше, ніж хотілося б, вступають у сутичку з нормами суспільства. Підліткові групи можуть бути чітко регламентованими з одностатевим постійним складом, чітко визначеною роллю кожного учасника (покірність, поштуркування). Є вільні підліткові групи з тимчасовим різностатевим складом і нечітким розподілом ролей.

Сприятливою основою для саморуйнівної поведінки є девальвація морально-етичних та духовних цінностей, яка вже не так рідко зустрічається у деяких неформалів (панки, рокери, фанати та ін.), між якими переважають підлітки (з них 5-7% знаходиться або повинні бути під наглядом психолога).

Підліткам властиві захоплення (хобі-реакції). Подібно до того, як дітям для розвитку необхідна гра, підліток для становлення особистості потребує захоплень. Гра як засіб творчого засвоєння оточуючого викликає значний інтерес у підлітків, їх захоплює навчальний ефект ділових, імітаційних та інших ігор. Разом з тим гра здатна запламувати особистість, відволікти її від основного напрямку розвитку, формувати асоціальні інтереси та ціннісні орієнтації. Нерідко у неповнолітніх помічають масове захоплення азартними іграми: «стукалка», «копр», «трясочка», ігри в карти «бура», «калка», «сека», «очко», «покер», де грають на марки, гроші та ін. У деяких випадках захоплення азартними іграми досягає рівня жаги: неповнолітній віддає гри весь вільний час, не може думати ні про що інше. Існує думка, що найбільш притягують азартні ігри тих підлітків, які не задоволені своїм життям, своїм

становищем у сім'ї, школі, ізольовані в колективі, не мають виражених здібностей, які дозволяють реалізуватися в діяльності.

Як же боротись з азартними іграми? «Клин клином вибивають», – говорять у народі. Дійсно, щоб усунути азартні ігри, необхідно протиставити їм інші ігри – рухливі, інтелектуальні, естетичні, іншими словами – розвиваючі. Захопити ними можна в тому випадку, коли дорослі-батьки, педагоги будуть враховувати вікові та індивідуальні особливості підлітків, навчати їх грати у цікаві та корисні ігри. Ввівши елементи гри, дух змагання, науки, спорту, змістовного спілкування традиційні форми суспільно-корисної діяльності.

Групування підлітків погребує значної уваги. Дуже небезпечно, коли вони потрапляють під вплив негативного лідера, людини із злочинного світу, що вживає алкоголь та наркотики. «Романтика» злочинного життя може викликати інтерес у недосвідчених юнаків. Не випадково злочини підлітків частіше скоюються в групі.

Вчені-дослідники відрізняють декілька видів груп підлітків.

Група неповнолітніх – це будь-яка спільність, елементами якої є неповнолітній як індивід.

Асоціальна група неповнолітніх – це сукупність підлітків, які характеризуються переважно соціально-нейтральним ставленням до громадських правил і норм поведінки та суперечливою внутрішньою організацією.

Протиправна група неповнолітніх – це формування підлітків з асоціальною спрямованістю та соціально шкідливим засобом спільного проведення часу та поведінки, яке виявляється у скоєні дрібних правопорушень.

Злочинна група неповнолітніх – це формування неповнолітніх, які скоюють спільний кримінальний вчинок або мають таку мету.

Існує також поняття «антисоціальної групи», до якої належить і злочинні і протиправні формування підлітків [62].

За останні роки збільшився відрізок часу, коли підлітки перебувають поза сім'єю і школою. Зростає значимість товариства однолітків, яка нерідко перевищує вплив батьків і вчителів. Саме по собі це не шкодить. Однак товариство однолітків як фактор соціалізації є неоднорідне. З одного боку, це навчальні, виробничі та інші дитячі та юнацькі колективи й організації, корисні для становлення особистості, з іншого боку – це різноманітні неформальні стихійні товариства, здебільшого різновікові і змішані в соціальному відношенні. Безконтрольність цього виду спілкування створює потенційно небезпечні ситуації, і не дарма «вулиця» є такою страшною на думку багатьох вчителів і батьків.

Спроби «знищити» вплив вулиці приречені на невдачу. Наукова стратегія виховання вимагає врахувати не лише міри і ефективність впливу дорослих та однолітків, а й відносини організованих і стихійних дитячо-юнацьких груп, особливостей їх складу, структури, типу лідерів і – головне – їхніх явних і латентних психологічних функцій.

Соціальна криза суспільства продукує асоціальні дії у сфері соціальної самодіяльності молоді. Розповсюдилася асоціальна поведінка у сфері комерційно-бізнесових об'єднань. Численні групи підлітків зайняті «дикими» формами комерції, часто демонструючи схильність до аморальних вчинків, агресивних дій, порушуючи елементарні норми міжособистісного спілкування, особливо у поїздах, на вокзалах і ринках. З розвитком кризових явищ ці морально-правові відхилення поведінки можуть набути ще потворніших форм.

У сфері захоплень підлітків набувають поширення агресивно-бійцівські угруповання, які виникли на ґрунті минулих зіткнень «дворових команд», міських «моталок», їх змінили змагання з бойових видів спорту з карате, кунфу та ін. Ці формування не мають тієї високої світоглядної і моральної підготовки, які загалом необхідні при вивченні бойових мистецтв. Натомість вони постачають «кадри» в групи рекетирів, команди «крутих» хлопців. Аморальні форми цієї діяльності гальмують розвиток чесного, відкритого

підприємництва.

Асоціальну спрямованість поведінки з агресивною суттю мають деякі форми епатажної діяльності, в основу яких покладено виклик нормам моралі, канонам, правилам.

Агресивну спрямованість мають деякі угруповання культурна спрямованості (в руслі субкультури хіпі, панків, у стилі «чорної романтики» злочинців, комп'ютерної самодіяльності «хакерів»); варварські дії підліткових гуртів (рушив пам'ятників і обелісків, груп політичної діяльності). Релігійно-пропагандистські формування типу «Біле братство», Товариство свідомості Крішні, «Центр Богородиці» ставлять метою повністю підкорити своєму культу підлітків, укорінити рабський, залежний від секти спосіб життя, викликати певні антисуспільні дії. Відомо, наприклад, що службами правопорядку України восени 1993 року та взимку 1994 року було зірвано акцію «Білого братства» у організації «Страшного суду» і масового самовбивства за людські гріхи.

Корінні соціальні перетворення у суспільстві не можуть відбуватись без побічних негативних наслідків. Слід прогнозувати зростання різноманітних ініціативних об'єднань молоді і збільшення числа антисоціальних акцій, особливо серед маргінальної молоді, підвищення ймовірності вибору конфліктних форм поведінки.

Немало правопорушень зумовлено незайнятістю підлітків корисними справами, послабленістю бази в організації дозвілля. Зменшилась кількість закладів та установ культури, спорту, відпочинку. А малочисельні гуртки і секції за місцем проживання розраховані переважно на дітей молодшого шкільного віку.

Велике занепокоєння викликає зниження інтересу до літератури, мистецтва, культури взагалі. Зросли споживацькі настрої юнаків та дівчат, перш за все орієнтованих на сферу розваг. Такий стан справ пояснюється не лише зростанням суто матеріального інтересу, потягом до накопичення грошей. Наявні результати дають підставу стверджувати, що сучасність

породжує нову ситуацію і відповідну їй культурну реальність в Україні. Відсутність будь-яких моральних критеріїв стосовно духовних цінностей на шпальтах масових газет, у кінофільмах особливо відеофільмах сприяє зростанню злочинності, розбещують молодь. Тому доцільним вважається введення певних заборон на мистецькі твори, засоби масові інформації, які культивують жорстокість, порнографію, ворожнечу між народами. Як відомо такі заборони давно вже існують у розвинутих країнах.

За останні роки склалася тривожна ситуація у системі фізичного виховання населення України, яка не відповідає сучасним вимогам і стандартам фізичної підготовленості людини. Значно погіршилися здоров'я і фізична підготовленість дошкільників, учнівської і студентської молоді.

Основними причинами кризи стали:

- знецінення соціального престижу здоров'я, фізичної культури і спорту;
- високий рівень наркотизації і алкоголізації серед молоді;
- відсутність престижу здорового способу життя;
- бездуховність;
- платні послуги в багатьох спортивних клубах, спортивних секціях;
- залишковий принцип фінансування;
- відставання від сучасних вимог усіх ланок підготовки та перепідготовки фізкультурних кадрів;
- недооцінка в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах соціальної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури й спорту;
- орієнтація на злочинний спосіб здобування грошей;
- поширення насильства і визнання його як універсального способу взаємодії з оточуючими, формування культу насильства;
- сексуальна розбещеність.

Усі ці соціальні умови негативно відображаються на вихованні дітей і молоді, формуванні в них патріотичних почуттів, фізичного та морального здоров'я.

Так, кожен педагогічний колектив загальноосвітньої школи повинен

працює над однією з найбільш складних проблем – профілактикою правопорушень серед дітей і підлітків.

Адже школа – це навчальний заклад, перед якими стоять відповідальні завдання виховного і соціального значення:

- створення умов для становлення особистості учня, її саморозвитку, соціалізації;
- забезпечення єдності духовного та фізичного виховання як засобу профілактики правопорушень серед дітей і підлітків;
- виховання спортсменів високого класу (бокс, боротьба, самбо, дзюдо, легка атлетика. футбол).

Тому стратегія і тактика роботи вчителів школи повинна бути спрямована перш за все на створення такої системи морально-етичних і культурних цінностей, яка визначає не тільки інтелектуальну і психоемоційну сутність, а й гармонізувала б взаємовідносини дитини і світу, нейтралізувала б негативні чинники соціального середовища.

Для цього потрібно залучати досвідченого психолога, тренерів, створювати власними силами матеріальні бази.

Така системи повинна являти собою складні форми педагогічного впливу, головним завданням якої є виховання гуманної поведінки учнів.

Для прикладу, у початковій школі необхідно запроваджувати: ранню діагностику і педагогічна корекція відхилень у поведінці, вивчення індивідуальних особливостей, спостереження і рекомендації психолога, спеціальна робота з дітьми, спрямована на нейтралізацію жорстокості, агресії. Вивчення шкільної мотивації пізнавальних процесів виявлення труднощів шкільної адаптації, самооцінки.

Велику увагу в початковій школі потрібно приділяти фізичному вихованню. Для дітей 5-6 років (підготовчий клас) обов'язково вводити два уроки фізичної культури. Проводити рухливі ігри, гімнастику до занять 3 першого класу вводити третій урок фізичної культури – урок з елементами футболу, для другого-третього класів можуть працювати спортивні секції:

легка атлетика, боротьба (дзюдо), спортивні танці.

Середній і старший шкільний вік: вивчення самооцінки, пізнавальної активності і мотивів навчальної діяльності, рівень інтелектуального розвитку, соціометричного статусу акцентуації характерів. Саме в цих класах катастрофічно зникає інтерес до навчання у важких підлітків.

Враховуючи всі зазначені умови і можливості, те, що дитячий, підлітковий і особливо юнацький вік тісно пов'язані з фізичними проявами особистості, потрібно спрямовувати свою роботу на вироблення гуманної поведінки у дітей і підлітків засобами фізичного і духовного виховання.

Спорт всебічно впливає на морально-психологічні та етичні якості, а також має значні можливості для створення системи виховання, яка спрямована на:

- загальний фізичний розвиток,
- підвищення працездатності організму,
- володіння залежно від виду спорту руховими навичками,
- вміння виявляти в процесі спортивної боротьби максимальне нервово-м'язове напруження, силу, спритність, швидкість, витривалість,
- стійкість, витримку, дисциплінованість,
- вдосконалення функцій органів почуття, особливо м'язово-рухової чутливості і зорових сприймань,
- сприяння розвитку пам'яті, особливо зорово-рухової, підвищення швидкості розумових процесів, розвиток мислення.

У роботі з «важкими» підлітками важливе значення має організація відпочинку, виховання здорового способу життя, тому що в молодіжному середовищі поширюється алкогольна і наркотична залежність, що має негативний вплив на фізичний розвиток, інтелект, потомство.

Експериментальні дослідження дозволяють відзначити, якщо дитина у визначеному віці не бере участі в рухливих іграх або фізичних вправах, якщо підліток або юнак не займається спортом, це часто накладає певний відбиток на його особистість.

Позитивна перетворююча роль спорту не є голослівною, його вплив на формування навичок здорового способу життя. Цьому питанню особливу увагу повинна приділяти тренерська рада, класні керівники, адміністрація школи, шкільний психолог, які повинні працювати в тісному контакті.

Виховання фізично здорового покоління не може бути бездушним. Повинна бути гармонія душі і тіла. Система тренувань, фізичні навантаження мають велику перетворюючу силу у вихованні, але необхідна і корекція духовної сфери. Поезія, музика, образотворча і театральна-ігрова діяльність в контексті психокорекційної роботи суттєво збагачують її зміст і методи, підвищують духовний потенціал особистості.

У школі потрібно систематично проводити Дні здоров'я і фізичної культури, в яких повинні брати активну участь учні та їхні батьки, конкурси бальних танців, ерудитів, дискотеки.

Рейтингова методика оцінювання повинна впроваджуватися з метою стимулювання самоорганізації систематичної навчальної праці учнів, забезпечення об'єктивності в оцінюванні знань, посилення мотиваційного компонента, формування самостійних дій та перетворення контролю у дійову складову управлінського процесу.

1.2.2. Форми організації профілактичної роботи з виховання підлітків

З метою реалізації завдання формування навичок у дітей та підлітків здорового способу життя у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів було рекомендовано впроваджувати такі форми організації превентивного виховання:

- уроки валеології, охорони та безпеки життєдіяльності;
- гурткові, клубні та факультативні заняття;
- анкетування, тестування;
- облік учнів, схильних до правопорушень, куріння, вживання алкогольних та наркотичних речовин;

- тематичні лекції, колективні та індивідуальні бесіди;
- дні, тижні здоров'я та профілактики шкідливих звичок;
- шкільні спартакіади, естафети, спортивні та туристичні змагання;
- колективні творчі справи;
- родинні свята та свята здоров'я;
- рольові ігри, вікторини, ігрові програми;
- екскурсії та походи по рідному краю;
- години спілкування на свіжому повітрі;
- психологічні тренінги;
- валеологічні тренінги;
- суди над шкідливими звичками;
- диспути, дискусії, круглі столи;
- служба довіри;
- профілактичні консультації;
- регулярний випуск радіогазет та настінної інформації;
- презентація матеріалів періодичної преси;
- перегляд та обговорення кінофільмів;
- використання елементів народної системи духовно-фізичного розвитку особистості (прислів'я, приказки, рухливі ігри, фізична культура козаків) під час проведення навчальних занять;
- співпраця з батьками (з проблеми формування культури здоров'я учнів), підвищення їх педагогічної культури шляхом організації лекцій, круглих столів, бесід, консультацій, розробки пам'яток тощо.

Завданням кожного навчального закладу освіти стало забезпечення здорового способу життя всьому шкільному колективу завдяки створенню такого навколишнього середовища, яке сприяло б зміцненню здоров'я.

1.2.3. **Форми організації превентивного виховання школярів засобами фізичної культури і спорту в освітньому середовищі НУШ**

Превентивне виховання – це система підготовчих та профілактичних дій педагога, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявам асоціальної поведінки підлітків та організацію належного догляду за діяльністю школярів. Це організований освітньою установою комплекс систематичного і цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою попередження антигромадської поведінки. Сутність її полягає у розвитку почуття соціальної відповідальності підлітків за свою поведінку, що сприяє глибокому усвідомленню не лише своїх прав, а й обов'язків [44].

Превентивне виховання має сприяти формуванню в учнів моральних почуттів, які регулювали б їхню поведінку: почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів їх реалізації, відповідальності.

Реалізація мети та завдань превентивного виховання кожної школи повинна здійснюватися за такими критеріями:

- на рівні *фізичного здоров'я*: прагнення фізичної досконалості, ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності. Фізична розвиненість, загальна фізична працездатність. Загартованість організму, дотримання раціонального режиму дня, виконання вимог особистої гігієни, правильне харчування;

- на рівні *психічного здоров'я* (психологічного комфорту): відповідність пізнавальної діяльності календарному віку, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, адекватна самооцінка, відсутність акцентуацій характеру та шкідливих звичок;

- на рівні *духовного здоров'я*: узгодженість загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, наявність позитивного ідеалу, працелюбність, почуття прекрасного в житті;

- на рівні *соціального здоров'я* (соціального добробуту): сформована громадянська відповідальність за наслідки нездорового способу життя,

соціально орієнтована комунікативність, доброзичливість у ставленні до людини, здатність до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання.

Фізичне виховання є невід'ємною складовою превентивної освіти, яка забезпечує можливість набуття кожною дитиною необхідних знань про здоров'я і засоби його зміцнення. У школі має бути організоване змістовне дозвілля учнів, спрямоване на формування в них фізичного, соціального та духовного здоров'я, а також на вдосконалення фізичної та психічної підготовки до, ведення активного довготривалого життя та професійної діяльності.

Основу системи фізичного виховання дітей та юнацтва становить комплекс показників обсягу щотижневої рухової активності, рівень спеціальних знань про особливості рухової активності сучасної людини, її фізичний розвиток.

Система фізичного виховання в школі передбачає:

1. Види заходів і змагань:

- «День здоров'я та фізичної культури»;
- Олімпійський тиждень;
- «Старти надій»;
- «Шкіряний м'яч»;
- «Козацькі забави»;
- Легкоатлетичний крос;
- Лижні гонки (за наявності умов);
- Змагання за комплексними тестами оцінки;
- Міжшкільні змагання з міні-футболу.

2. Заходи в режимі дня:

- уроки фізичної культури;
- фізкультхвилинки під час освітнього процесу;
- перерви рухової активності;
- заняття з учнями, віднесеними до спеціальної медичної групи;
- заняття в спортивних секціях.

З метою психологічного забезпечення превентивного виховання учнів розроблена система відбору змісту й методичного супроводу процесу різноаспектної превентивної освіти учнів.

Нами обрані такі психолого-соціологічні критерії морально-духовного розвитку та соціально-психологічної адаптації на психологічному та соціальному рівнях:

Соціальний рівень:

- дезактивна поведінка (агресивність, нечемність тощо);
- соціометричний статус учнів у школі;
- стосунки з батьками;
- девіантна поведінка.

Психологічний рівень:

• мотивація до культурологічної діяльності (досягнення успіху або запобігання невдач);

- емоційний стан (рівні тривалості);
- становлення само оцінювання як особистісного новоутворення;
- ставлення до себе, до однолітків, до школи;
- ціннісні орієнтації, спрямованість особистості;
- рефлексивні здібності та вміння;
- креативність;
- естетична чутливість.

Учителі ХХІ століття повинні закладати основи духовності, духовної, естетичної та моральної культури в процесі виховання дітей.

Освітньо-виховний процес у школі повинен бути спрямований на створення доброзичливого морально-психологічного клімату в колективі, здорових стосунків між його членами; педагогічну підтримку й захист кожного учня; естетизацію освітнього середовища; виховання загальнолюдських та національних цінностей.

Одним із аспектів усебічного розвитку особистості є висока правова культура. Адже не можна вважати фізично здорову людину гармонійно

розвиненою, коли вона, маючи широкі знання, добре працюючи або навчаючись, порушує закони, права. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідним чином поводитися не є вродженою, вона формується я під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі у різних видах діяльності.

Для того, щоб підготувати учнів до життя, дати їм основи правових знань навчальним планом передбачено вивчення правознавства. Для залучення школярів до правоохоронної діяльності в школі та поза її межами повинна бути створена Рада профілактики.

1.2.4. Профілактичні програми як чинник превентивного виховання школярів в умовах НУШ

Дане виховання передбачає реалізацію соціально-педагогічних заходів, спрямоване на попередження злочинів і злочинності вдосконалення способу життя учнів без порушень норм моралі, розвиток умов, що сприяють збереженню здоров'я та життя дітей, виявлення негативних змін у поведінці учнів, вивчення причин і умов, що сприяють скоєнню злочину, попередження їх подальшого розвитку. Організацію змістового дозвілля, покращення роботи з підлітками з девіантною поведінкою, надання їм допомоги в самовихованні.

Метою формування свідомості педагога на основі правових знань, уявлень, переконань, що склалися в нашому суспільстві, почуттів, що регулюють поведінку, почуття законності обраної мети, правомірності шляхів її реалізації, справедливості, активної протидії порушникам законів нашої країни; докорінне підвищення правової культури всіх учасників навчально-виховного процесу; формування здорового способу життя, попередження асоціальних проявів серед учнів, профілактика вживання наркотичних речовин.

Здійсненню превентивного виховання сприяють соціально-педагогічна і психолого-педагогічна профілактика та корекція відхилень у поведінці учнів,

використання нестандартних форм виховання, забезпечення зайнятості та змістовного відпочинку дітей, під час канікул, допомога соціально дезадаптованим категоріям дітей, профілактика дитячої бездоглядності, просвітницька робота щодо запобігання протиправній поведінці, наркоманії, алкоголізму, захворюваності на ВІЛ/СНІД та хворобами, що передаються статевим шляхом; правильне статеве виховання.

Одним із пріоритетних напрямів психолого-педагогічної виховної роботи є сприяння творчому розвитку особистості. Він спрямований на розвиток власних спостережень, пізнавальних інтересів у певній галузі знань до технічної творчості, моделювання, винахідництва, сприяння інтелектуальному, емоційному та естетичному розвитку школярів, уміння бачити пізнавальні проблеми у сфері науково-технічної, художньої, декоративно-прикладної творчості, еколого-натуралістичній, туристично-краєзнавчій, фізкультурно-спортивній діяльності.

Основними шляхами розвитку дитячих обдарувань є оптимально-побутовий, навчально-виховний процес, раціональна організація позаурочних форм роботи та ефективна взаємодія сім'ї та школи [20, с. 47].

Ці напрями педагогічного виховання тісно взаємопов'язані між собою і утворюють цілісну систему, яка забезпечує виховання всебічно розвиненої особистості вільної, гуманної, духовно і творчо зрілої, фізично досконалої, громадянсько-відповідальної і мужньої, ініціативної і активної, здатної до вирішення складних проблем, готової до самооцінки і самовиховання.

Складний процес психолого-педагогічного виховання здійснюється за допомогою різних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей вихованців з урахуванням основних напрямків діяльності підлітків.

Отже, психолого-педагогічна превентивна діяльність спрямована на подолання негативних проявів у поведінці підлітків і забезпечує здоровий, творчий та культурний розвиток дитини.

Превентивне виховання – це діяльність, яка забезпечує теоретичну і

практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання й подолання відхилень у поведінці школярів, розвитку різних форм їхніх асоціальних, аморальних вчинків:

- правопорушень (схильності до агресій, крадіжок, брехні та інших вад);
- екологічної брутальності та егоцентризму (ставлення до всього, що оточує, як до засобу й сировини для задоволення особистих примітивних потреб);
- статевих відхилень та їхніх наслідків (статевої розпусти, венеричних хвороб, статевого насильства тощо);
- поганих звичок (алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, тютюнопаління);
- важких психологічних та психічних станів з наслідками (депресії та суїциду, акцентуації та загострення психопатичних тенденцій тощо).

Ця система заходів має запобіжний, випереджувальний, характер і спрямована насамперед на вдосконалення способу життя школярів, обрання ними правильної соціальної орієнтації.

Усі превентивні заходи з виховання учнівської молоді, можна поділити на три типи: *первинна, вторинна і третинна превенція* (запобігання). Одним із заходів *первинної* превенції є соціально-педагогічний захист, що допомагає подолати міжособистісні конфлікти і розвиває здатність до позитивних, правомірних стосунків.

Виникненню конфлікту сприяє ситуація, коли один із суб'єктів: не встановлює контакт (дивиться похмуро, не всміхається, не звертає увагу на партнера; позбавлений почуття гумору; говорить тільки про те, що йому вигідно і цікаво; не вислуховує інших, постійно їх перебиває; маніпулює, застосовує нечесні прийоми; нападає, критикує, звинувачує; не визнає своїх помилок, ніколи не вибачається.

Можна запропонувати дітям десять правил поведінки, які не тільки попередять конфлікт, а й формуватимуть риси характеру.

1. Дай партнеру виговоритись.

2. Вимагай обґрунтування його претензій чи звинувачень.
3. Знайди потрібні слова для заспокоєння його агресії.
4. Свою негативну оцінку подавай як відображення особистих почуттів.
5. Запропонуй партнеру сформулювати бажаний результат.
6. Розглядай проблему конфлікту як задачу з підручника і знайди варіант її розв'язання.

7. Дай партнеру «зберегти своє обличчя».
8. «Збережи й своє обличчя», утримуйся в позиції «на рівних».
9. Не бійся компромісу і вибачень.
10. Домовляйся й не руйнуй мирних стосунків.

ДЕСЯТЬ ТАБУ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Забороняється:

1. Несправедливо оцінювати партнера.
2. Приписувати йому погані наміри.
3. Демонструвати знаки зверхності.
4. Звинувачувати й приписувати відповідальність тільки партнерові.
5. Ігнорувати його інтереси.
6. Бачити все тільки зі своєї позиції.
7. Перебільшувати свої заслуги.
8. Нервувати, кричати, нападати.
9. Зачіпати «больові точки» і уразливі місця партнера.
10. Обрушувати на партнера багато претензій.

ВЧИСЯ САМОРЕФЛЕКСІЇ:

1. Створи більш ефективний образ свого «Я», знай про себе правду, вмій дивитися правді у вічі.
2. Реагуй на факти своєї поведінки, а не на уявлення про них.
3. Не приділяй підвищеної уваги до похвали і вихваляння.
4. Не реагуй надто емоційно на зовнішні подразники, умій відкласти свою реакцію на них.
5. Умій прощати собі й іншим.

6. Не нашаровуй почуття жалості до себе.

7. Умій направляти свою агресію на справи, а не на людей.

Основними завданнями *вторинної* превенції є якомога раніше виявлення негативних змін у поведінці дитини для попередження їх подальшого розвитку. Її підґрунтям є результати різнопланової діагностики. Прикладом може послужити діалог етичного заняття з підлітками «Поспішай робити добро».

Заняття починається з двох маленьких експериментів. У першому дітям пропонується протягом однієї хвилини записати на аркуші будь-які слова. Коли вони написані, педагог пропонує підкреслити ті, які стосуються моральності. Закінчивши роботу, бажаючі читають свої слова.

- Який висновок ми можемо зробити? Так, наше життя і наші думки обов'язково стикаються з моральними проблемами. Як ви думаєте, чому?

Ось та зав'язка, з якої починається діалог. Далі пропонується учням написати десять прикметників, і, діючи аналогічно, педагог веде діалог зі школярами про закономірності отриманих результатів експерименту.

- Який висновок ви можете зробити з результатів експерименту? Так, в арсеналі людської думки визначне місце посідають проблеми моралі, моральні оцінки, етика взаємин. Необхідність у своїх діях нести добро оточуючим влучно виражає народне прислів'я: «Поспішай робити добро». Чи можете ви це прислів'я застосувати до своєї поведінки? Звернімося до вашого досвіду. Виберіть найбільш властивий вам варіант поведінки у типових життєвих ситуаціях.

ПАМ'ЯТКА БАТЬКАМ, ПЕДАГОГАМ І ВИХОВАТЕЛЯМ ПРО ПРЕВЕНЦІЮ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ:

Ваші зусилля повинні бути спрямовані на попередження наркоманії та раннє її виявлення серед підлітків. Ви повинні звернути особливу увагу на появу таких особливостей у поведінці підлітків:

1. Часта зміна знайомих, поява нових друзів, з якими підліток вас не хоче знайомити. Здебільшого ці друзі не хочуть заходити у квартиру і

викликають підлітка на вулицю.

2. Поява відчуженості або невмотивованої неприязні, грубості, особливо щодо батьків, зміна звичок, захоплень, інтересів, намагання проводити свій час з новими приятелями, виїзд з ними за межі міста «за наркотиками».

3. Поява нової тематики малюнків у підлітків, які захоплюються малюванням (зображення шприців, голівок маку), поява аналогічних татуювань.

4. Поява грошових боргів, продаж сімейних цінностей, коштовностей, перепродаж речей для отримання власних грошей.

5. Зневажливе ставлення до навчання, нехтування своїми обов'язками, погіршення успішності, пропуски занять без поважних причин, відмова від навчання, роботи.

6. Погіршення біологічних ритмів унаслідок вживання наркотиків: різка зміна піднесеного настрою пригніченістю, draжливістю, поганого сну – тривалим глибоким сном; поганого апетиту – хорошим прийомом великої кількості рідини (здебільшого солодкої).

7. Зміна ритму активності (її зниження вранці та вдень), сонливість, млявість, підвищення активності в другій половині дня, втрата сну.

8. Поява слідів проколів шкіри по ходу підшкірних вен.

9. Зміна зовнішнього вигляду підлітка: поява незвичайного почервоніння або блідості, жирність шкіри, незвичайний блиск очей, розширення зіниць, поява жовтизни на зубній емалі чи швидке руйнування зубів, особливо передніх.

10. Відсутність кашлю при простудних захворюваннях.

Крім названих ознак, треба звернути увагу на тютюновий дим у квартирі з незвичайними домішками, запах паленої трави або синтетики, закоптілого посуду (тарілок та мисок), шприців, лікарських засобів, цілих або подрібнених рослин, бинтів, просочених розчином коричневого відтінку, засобів побутової хімії, придбаної не вами.

Третинна або цілеспрямована превенція – це сукупність заходів,

спрямованих на попередження переходу відхилень у поведінці в більш важку стадію. Вона теж повинна бути індивідуальною і містити заходи з виявлення й усунення конкретних недоліків родинного, шкільного і суспільного виховання, а також цілеспрямовану роботу з тими підлітками, які мають відхилення у поведінці.

Отже, сучасні педагогічні дослідження переконують, що превенцію треба пов'язувати з формуванням конкретного морального почуття відповідальності школяра. Адже, превентивне виховання – це організований комплекс систематичного і цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття і волю учнів для попередження антигромадської поведінки.

ЯК ЗАПОБІГТИ АГРЕСИВНОСТІ:

1. Якщо дитина проявляє садистські нахили, жорстока до інших людей, тварин – це проблема емоційного і психічного плану. У такому випадку потрібно звертатися до дитячого психотерапевта.

2. Якщо дитина гіперактивна, потрібна консультація педіатра, який поставить діагноз і призначить лікування.

3. Якщо дитина запальна і войовнича – переконайтеся, чи не ви або ж батьки провокують таку поведінку. До такої дитини треба бути уважнішими; роз'яснювати їй наслідки її поведінки, щоб вона вчилася регулювати свої взаємини з іншими людьми.

4. Якщо дитина не може стримувати гнів, необхідно залучати її до «активного слухання», щоб вона привчалася вербально висловлювати агресію і знімати збудливість та нервовість.

5. Із домашнього кінозалу вилучити фільми і телепередачі зі сценами насильства, жорстокості.

6. Не застосовувати фізичне покарання до таких дітей.

7. Роз'єднати хулігана і жертву. Зайняти хулігана конкретною роботою, щоб його енергія використовувалась з миролюбною метою.

8. Привчати дітей до самостійного розв'язання своїх проблем так, наскільки це можливо без стороннього втручання.

9. Не дозволяйте такій дитині сидіти без діла. Спрямовуйте її енергію на щось добре.

10. Доброзичливість і теплі стосунки з такими дітьми, постійне спілкування і вміння слухати дитячі проблеми; переконання, а не фізична сила – це все допоможе запобігти агресивності.

Отже, сучасні педагогічні дослідження переконують, що превенцію треба пов'язувати з формуванням конкретного морального почуття відповідальності школяра. Адже, превентивне виховання – це організований комплекс систематичного і цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття і волю учнів для попередження антигромадської поведінки.

Запобігти небажаній поведінці та шкідливим звичкам школярів педагогу допоможе «Карта особистості вихованця» (*Додаток А*).

«Карту особистості» заповнює закріплений за підлітком педагог або вихователь у процесі виховної профілактичної роботи. Оцінка особистості підлітка та умов його виховання є комплексним процесом, який передбачає спостереження за його поведінкою в різних соціальних середовищах, аналіз навчальних досягнень, спілкування з різними людьми та збирання інформації від оточуючих. Такий підхід дозволяє отримати об'єктивну картину особистості підлітка та умов його розвитку.

Просвітницька робота з проблеми превентивного виховання проводиться з учителями. На методоб'єднаннях класних керівників обговорюються питання «Профілактики девіантної поведінки учнів», «Психологічні аспекти попередження адекватної поведінки неповнолітніх», «Лихослів'я в школі і сім'ї», «Аналіз анкетного опитування учнів». Проводяться психолого-педагогічні семінари «Формування звичок здорового способу життя учнівської молоді», «Співпраця сім'ї і школи для зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей», «Превентивне виховання учнівської молоді», «Профілактика насилля над дітьми».

Наводимо орієнтовний план проведення тижня пропаганди здорового способу життя (*Додаток Б*) та план-сценарій проведення батьківських зборів

«Як попередити шкідливі звички в дітей. Неадекватна поведінка підлітка: її суть і причини» (Додаток В).

1.2.5. Діагностика в превентивному вихованні учнівської молоді: ключовий аспект ефективної роботи

Особливу роль у навчальній та виховній роботі відіграє здатність вихователя, класного керівника зорієнтуватися в складнощах й особливостях впливу на особистість школяра в сучасному періоді. Зміст професійного завдання педагога у педагогічній профілактиці правопорушень, у превентивному вихованні, полягає в необхідності коректування соціально-педагогічної ситуації розвитку життєдіяльності школярів, виявленні та глибокому аналізі чинників, які спричиняють девіантну поведінку неповнолітніх.

Основою результативної, грамотної корекції роботи є діагностична спрямованість процесу виховання превентивного.

Педагогічна діагностика – це система методів і принципів, за допомогою яких можна визначити стан або стадію будь-якого освітнього явища з метою використання як засобу впливу та профілактики освіти. Її суть полягає у виявленні факторів негативного впливу на учнів, пошуку плану позитивної соціальної адаптації підлітків на основі їхнього захисту, допомоги у визначенні соціальних орієнтацій та цінностей. З'ясовано причини механізму психологічних помилок у поведінці дітей у школі, вплив соціальних помилок на життя молоді, макро- та мікросередовище та суспільство, залежно від вибору легітимної поведінки.

Оскільки детальний аналіз учбового колективу є визначальним для розробки ефективних стратегій виховання, особливу увагу варто приділити складанню всеохоплюючого соціального паспорту школи. Цей документ повинен містити максимально повну інформацію про учнів, що дозволить

виявити потенційні проблеми та розробити програми профілактики девіантної поведінки.

Зосередившись на аналізі класного колективу, ми зможемо оцінити рівень психологічного комфорту учнів, емоційне благополуччя в родині та характер взаємодії між учнями та педагогами. Це дозволить своєчасно виявити та вирішити конфліктні ситуації.

Для проведення діагностики можна використовувати різноманітні методики, зокрема анкетування, спостереження та інтерв'ю. Отримані дані дозволять скласти детальний профіль кожного класу та окремих учнів.

Особливу увагу слід приділяти учням із ризиком девіантної поведінки. Для них необхідно розробити індивідуальні програми корекції, спрямовані на розвиток соціальних навичок, формування позитивних цінностей та зміцнення взаємин з оточуючими.

Паралельно з діагностикою проблемних ситуацій у навчальному закладі, важливо створювати атмосферу довіри та взаєморозуміння між учнями та педагогами. Соціально-педагогічний патронат передбачає гуманний підхід до кожного підлітка, створення умов для його всебічного розвитку та самореалізації. Заміна авторитарних методів виховання на партнерські відносини сприяє зниженню рівня конфліктів та створенню сприятливого психологічного клімату в школі.

Ефективна робота з підлітками, які потребують додаткової уваги, неможлива без індивідуального підходу. Соціально-педагогічний патронат передбачає створення умов для задоволення особистісних потреб кожного учня, формування у нього почуття власної гідності та відповідальності. Заміна авторитарних методів виховання на партнерські відносини сприяє підвищенню мотивації до навчання та досягненню кращих результатів.

Одним із важливих напрямів сучасної педагогіки є профілактика девіантної поведінки підлітків. Крім діагностики проблемних ситуацій, важливо створювати умови для їх попередження. Соціально-педагогічний патронат передбачає створення системи підтримки учнів, яка дозволяє

своєчасно виявляти й розв'язувати проблеми, які виникають у процесі виховання і навчання.

Принцип розуміння: Кожна людина заслуговує на прийняття такою, якою є, без осуду її почуттів.

Принцип добровільності: Індивідуальний вибір виду допомоги є основою ефективної взаємодії.

Принцип довіри: Відкритість і чесність – запорука міцних відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

Принцип співпраці з сім'єю: Спільна робота з батьками – ключ до успішного виховання дитини. Кожна сім'я, яка зіштовхується з виховними труднощами, може розраховувати на допомогу та підтримку.

Активна участь: Отримана допомога має стимулювати активні дії з боку батьків для вирішення проблем.

Комплексний підхід: Допомога має бути всебічною і враховувати всі аспекти життєвої ситуації сім'ї.

Отже, педагог повинен детально вивчати неморальні прояви у поведінці підлітка, розуміти його психологічні складнощі та вибудовувати взаємини так, аби попередити прояви асоціальних дій. Створення атмосфери довіри сприяє поступовому зменшенню негативних вчинків у поведінці підлітків.

До плану самовдосконалення підлітка можна додати стислий опис власних якостей та перелік недоліків, які найчастіше проявляються в різних сферах діяльності. Учнів слід навчати окремих прийомів самовиховання завдяки взаємодії з оточенням, передусім: завжди проявляти шанобливе ставлення до однолітків; намагатися враховувати інтереси інших, зачасто навіть підлаштовуватися під колективні цілі та бажання; ніколи не розпочинати розмову з товаришем зі згадки про його недоліки; краще починати з позитивних якостей однолітка, а потім обговорювати його недоліки; розвивати вміння слухати співбесідника, співпереживати йому; старатися поставити себе на інше місце; постійно поважати гідність друга,

яким би він не був; розуміти людину без ідеалізації або, навпаки, зациклення на негативних рисах.

Формування адекватної самооцінки нерозривно пов'язане з управлінням емоціями, особливо негативними. Класний керівник має забезпечити умови для розвитку в підлітків морально-етичних компетенцій у процесі спілкування з ровесниками та дорослими, навчити їх приймати зважені рішення в складних ситуаціях та сприяти формуванню соціально прийнятної поведінки.

Успішна корекція поведінки потребує попередньої діагностики ціннісних орієнтацій вихованця, оскільки оцінка початкового стану, динаміки змін та кінцевих результатів є необхідною умовою ефективної корекції.

Педагогам пропонується методика, яка дозволяє систематизувати інформацію про особистість учня, провести аналіз розвитку окремих його якостей за 25 критеріями та оцінити ступінь відповідності його цінностей загальноприйнятим нормам. Загальний бал допоможе визначити рівень соціальної дезадаптації учня.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

У арсенал педагога, який здійснює профілактичну роботу з учнями, входять різноманітні методи індивідуальної психолого-педагогічної корекції. Серед них можна виділити:

- соціальні методи: соціально-педагогічна діагностика (інтерв'ю, спостереження, соціометрія), соціальна профілактика (напрямна робота, соціальна терапія, групи підтримки), соціальна реабілітація (корекція соціальних ролей, групова терапія);
- психологічні методи: психодіагностика (тестування, проєктивні методики), психокорекція (арт-терапія, тренінги соціальних навичок, ігрова терапія), психологічне консультування (індивідуальне та групове), психотерапія (когнітивно-поведінкова, гештальт-терапія тощо).

Соціально-педагогічні методи – це різноманітні інструменти та прийоми, які використовують соціальні педагоги для досягнення цілей виховання та розвитку особистості.

Методи як елемент соціального виховання:

Мотивація:

- зовнішня мотивація: матеріальні заохочення, соціальне схвалення, уникнення покарання;
- внутрішня мотивація: інтерес до діяльності, бажання саморозвитку, почуття досягнення;
- приклади: створення ситуацій успіху, постановка цікавих завдань, використання елементів гри.

Репродукція:

- імітація моделей поведінки, відтворення певних дій;
- приклади: рольові ігри, виконання інструкцій, копіювання зразків.

Методи впливу:

- ✓ На свідомість: переконання, пояснення, аргументація.
- ✓ На почуття: створення емоційного відгуку, використання прикладів з

життя.

- ✓ На поведінку: формування навичок, звичок, установок.
- ✓ Приклади: бесіди, дискусії, тренінги.
- ✓ Методи організації соціально-педагогічної взаємодії:

Цілепокладання: спільне визначення мети діяльності, формування спільних завдань.

✓ Ціннісне орієнтування: формування системи цінностей, які спонукають до певних дій.

✓ Організація діяльності: планування, контроль, аналіз результатів діяльності.

✓ Спілкування: вербальне та невербальне спілкування, створення атмосфери довіри.

- ✓ Оцінка: самооцінка, взаємооцінка, оцінка педагога.

Педагогічні методи:

Організаційні методи: пов'язані зі структуруванням навчального процесу та створенням сприятливого середовища для навчання.

Педагогічний експеримент: Це систематичне спостереження за впливом певних факторів на навчальний процес з метою перевірки гіпотез та розробки нових методик.

Інші організаційні методи: проектування навчальних планів, розробка навчальних програм, створення навчальних груп тощо.

Методи педагогічної діагностики – методи, які дозволяють оцінити рівень знань, умінь та навичок учнів, а також виявити їхні індивідуальні особливості.

• Педагогічне спостереження: систематичне спостереження за поведінкою учнів у різних ситуаціях.

• Природний експеримент: спостереження за учнями в природних умовах навчання.

- Інші методи діагностики: тести, анкети, бесіди, аналіз робіт учнів.

Методи навчання: спрямовані на передачу знань, умінь та навичок.

- Словесні методи:

Бесіда: двосторонній обмін інформацією між учителем і учнем.

Лекція: систематичний виклад навчального матеріалу.

Дискусія: обговорення проблемного питання.

- Наочні методи:

Ілюстрація: використання зображень для пояснення матеріалу.

Демонстрація: показ наочних посібників, експериментів.

Робота з підручником: самостійна робота учнів з підручником.

- Практичні методи:

Вправа: систематичне виконання завдань для закріплення знань і умінь.

Гра: використання ігрових ситуацій для навчання.

Проблемна ситуація: створення проблемної ситуації, яка стимулює учнів до пошуку розв'язання.

Методи виховання – спрямовані на формування особистості учня.

- Методи впливу на свідомість:

Переконання: логічне обґрунтування певних ідей.

Перспектива: постановка перед учнем перспектив подальшого розвитку.

- Методи формування поведінки:

Привчання: систематичне повторення певних дій.

Заохочення і покарання: Стимулювання бажаної поведінки та припинення небажаної.

Самовиховання: Формування уміння самостійно керувати своєю поведінкою.

- Інші методи: позитивний приклад, гра, довіра, організація успіху.

Важливо зазначити:

- Цей список методів не є вичерпним.

• Застосування одного або другого методу залежить від конкретної навчальної ситуації, віку учнів, предметної галузі тощо.

• Сучасна педагогіка все більше орієнтується на інтерактивні методи, що передбачають активну участь учнів у навчальному процесі.

Проте, у зміст нашої комплексної програми дослідження ми включили такі методи:

- анкетування;
- узагальнення досвіду педагогічної практики й теоретичний аналіз;
- експеримент педагогічний;
- спостереження педагогічні;
- методи математичної статистики.

Узагальнення досвіду педагогічної практики та теоретичний аналіз здійснювались за наступними напрямками:

• Аналіз правового й нормативно-документального забезпечення системи сучасного превентивного виховання молоді в Україні, а також дослідження сутності та завдань профілактичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах;

• Розгляд превентивного виховання в контексті попередження відхилень у підліткової популяції;

• Ідентифікація соціально-економічних чинників, що сприяють виникненню асоціальних проявів учнів;

• Визначення психолого-педагогічних детермінант девіантної поведінки учнів;

• Аналіз біомедичних факторів ризику, пов'язаних з девіантною поведінкою учнів.

Педагогічний експеримент передбачав цілеспрямоване та безпечне втручання дослідника в освітній процес фізичної підготовки підлітків. Для цього було розроблено детальні плани занять, які реалізовувалися з дотриманням усіх необхідних санітарно-гігієнічних норм та з урахуванням індивідуальних особливостей здоров'я учасників дослідження.

Комплексний підхід включав, зокрема, детально розроблені плани занять та регулярне анкетування учасників.

Форму анкетування (опитування) підлітків, батьків та педагогів використано для надання оцінки превентивного виховання підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу повного року навчання на базі Чернівецької гімназії №14 Чернівецької міської ради.

У педагогічному експерименті брали участь учасники освітнього процесу 6 – 7 класів у кількості 87 осіб, із яких 44 хлопці та 43 дівчини.

Аналіз емпіричних даних дав спроможність отримати кількісні та якісні результати дослідження (дані, які можна виразити числами, статистичними показниками).

Ми застосовували як структуровані, так і неструктуровані методи спостереження для вивчення поведінки та стану підлітків. Ми зосередили нашу увагу на вивченні поведінкових реакцій та фізіологічних показників підлітків. За допомогою систематичних спостережень ми аналізували вплив педагогічних втручань на вегетативну нервову систему та загальне самопочуття підлітків.

З метою забезпечення об'єктивності аналізу, ми використали широко визнані в науковому співтоваристві статистичні методи.

2.2. Організація дослідження

Наукове дослідження здійснювалося протягом 2023 – 2024 навчального року за трьома взаємозв'язаними етапами.

Перший етап дослідження (жовтень-листопад 2023 р.) був присвячений проведенню всебічного огляду наукової літератури з метою виявлення актуальних досліджень у вибраній галузі.

Для оцінки ефективності впровадженої програми превентивного виховання було проведено діагностичне дослідження з використанням анкетування протягом періоду з грудня 2023 р. по травень 2024 р.

Метою третього етапу дослідження (червень-жовтень 2024 р.) було оцінити ефективність різних організаційних форм превентивного фізичного виховання школярів та визначення найбільш ефективних методик превентивного фізичного виховання підлітків.

РОЗДІЛ 3

УЗАГАЛЬНЕННЯ І АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз превентивного виховання підлітків в умовах навчального закладу повного року навчання

Аналізуючи превентивне виховання підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу на базі Чернівецької гімназії №14 Чернівецької міської ради, ми виокремили за необхідне здійснити опитування школярів, батьків і педагогів за допомогою анкетування.

Здійснення аналізу емпіричного матеріалу дало можливість отримати якісні й кількісні результати.

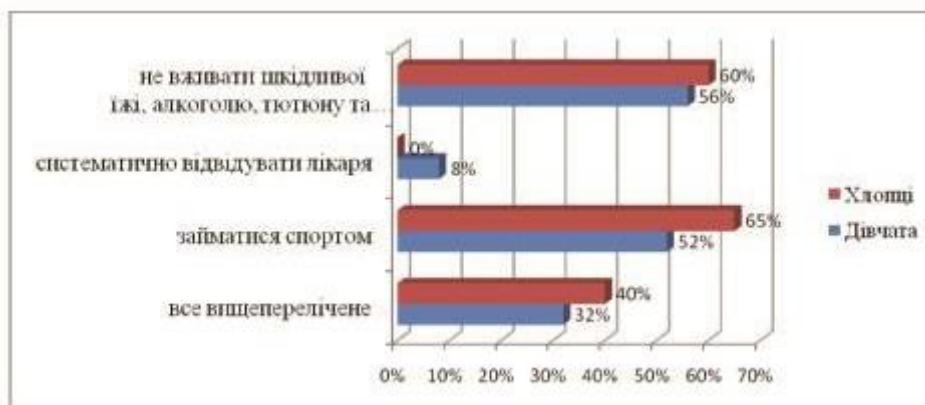

Рис. 1. Результати відповідей респондентів на питання «Що таке здоровий спосіб життя» (6 класи).

Згідно з діаграмою (рис. 1), більшість опитаних учнів 6 класів визначають здоровий спосіб життя як заняття спортом (хлопці – 65%, дівчата – 52%) і уникання шкідливої їжі, тютюну та наркотиків (хлопці – 60%, дівчата – 56%). Менша частка учнів сприймає здоровий спосіб життя як сукупність усіх вищезазначених чинників (хлопці – 40%, дівчата – 32%). Лише 8% дівчат додатково вважають регулярне відвідування лікаря важливим елементом здорового способу життя.

Школярі 7 класів (рис. 2) мають дещо інше бачення. Серед хлопців пріоритетним є уникання шкідливої їжі, тютюну та наркотиків – 60%, тоді як серед дівчат на це звертають увагу лише 40%. Для дівчат поняття здорового способу життя охоплює всі перелічені елементи – 60%, тоді як для хлопців

значущими є комплексний підхід разом із заняттям спортом – по 50%. Спорт як ознаку здорового способу життя вважають важливим 30% дівчат, а регулярне відвідування лікаря виділяють окремо 10% хлопців.

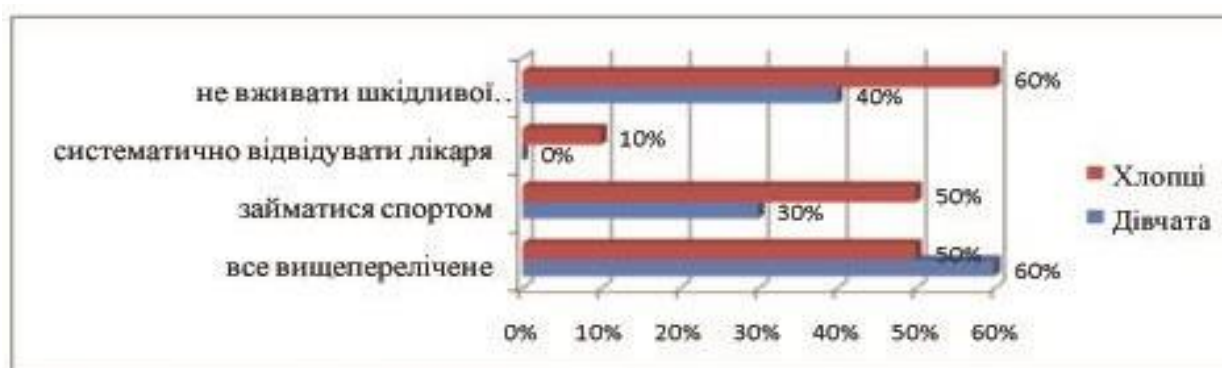

Рис. 2. Результати відповідей респондентів на питання «Що таке здоровий спосіб життя» (7 класи).

Співставлення уявлень про здоровий спосіб життя учнів 6 та 7-х класів довело, що з віком знижується акцент на заняттях спортом як ключовому компоненті здорового життя. Водночас старші учні краще усвідомлюють багатогранність поняття здоров'я та важливість комплексного підходу.

Крім вказаних показників здорового способу життя, учні виділили такі:

- вживання овочів та фруктів щодня;
- достатня кількість сну;
- загартовування.

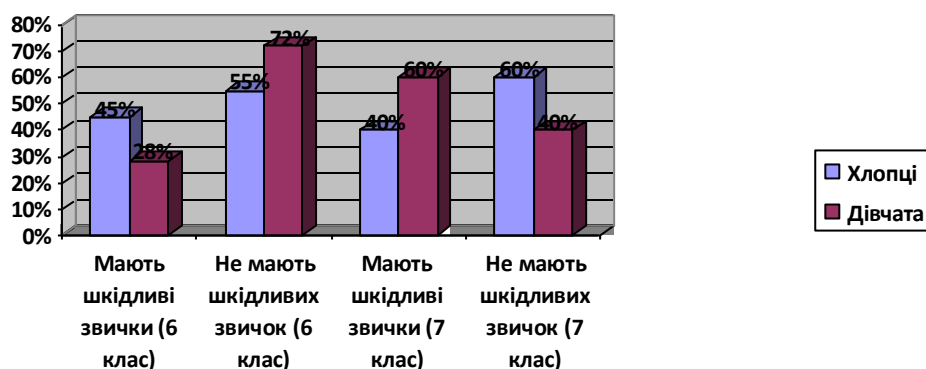

Рис. 3. Результати відповідей респондентів на питання «Чи маєш ти шкідливі звички».

Результати опитування (рис. 3) засвідчили, що менш, ніж половина учнів 6 класів мають шкідливі звички (45% хлопців та 28% дівчат). В учнів 7 класів цей показник зростає понад 50% (40% хлопців та 60% дівчат), що свідчить про тривожну тенденцію збільшення шкідливих звичок, особливо серед дівчат. Зокрема, кількість дівчат із шкідливими звичками зросла на 32%, тоді як серед хлопців цей показник навіть зменшився на 5%.

До шкідливих звичок учні відносять:

- паління тютюну,
- вживання алкоголю,
- незбалансоване харчування,
- звичку гризти нігті.

Окрім думок підлітків, для цього дослідження також важливою була оцінка окремих аспектів діяльності гімназії за повний навчальний рік з боку батьків.

Таблиця 1

Результати опитування щодо охоплення школярів гуртковою роботою

Гуртки, які учні відвідують	Гуртки, які учні хотіли б відвідувати (думка батьків)
* волейбол	* плавання
* баскетбол	* баскетбол
* спортивна боротьба	* танці
* спортивні танці	* туризм,
* гітара	* театральний
* вокал	* шахи
* бісероплетіння	* дизайн

За даними табл. 1 гуртки, які діють у гімназії, потенційно здатні задовольнити потреби дітей, оскільки необхідні види діяльності вже впроваджуються. Це вказує на те, що класні керівники мають хороші можливості для активнішого залучення школярів у позанавчальну діяльність.

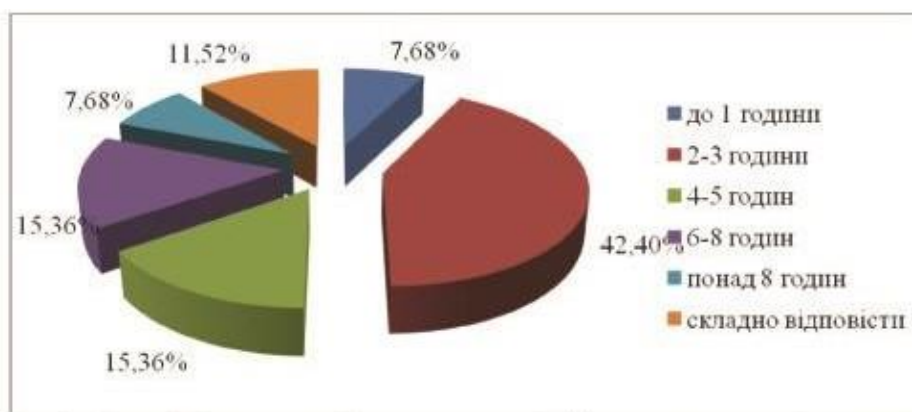

Рис. 4. Відповіді респондентів на питання: «Скільки годин на добу підліток перебуває без нагляду дорослих?»

Показники на рис. 4 показують, що 7,68% підлітків перебувають без нагляду дорослих до однієї години на день, 42,40% – від 2 до 3 годин, 15,36% – 4-5 годин, 15,36% – 6-8 годин, понад 8 годин – 7,68%, і 11,52% не змогли відповісти. Проте, понад 23% дітей проводять без нагляду дорослих 6-8 годин щодня. Це свідчить про недостатнє залучення учнів до позаурочної діяльності у школі, що підвищує їхню вразливість до негативного впливу референтних груп. Такі учні потребують додаткової уваги з боку класних керівників та соціальних педагогів.

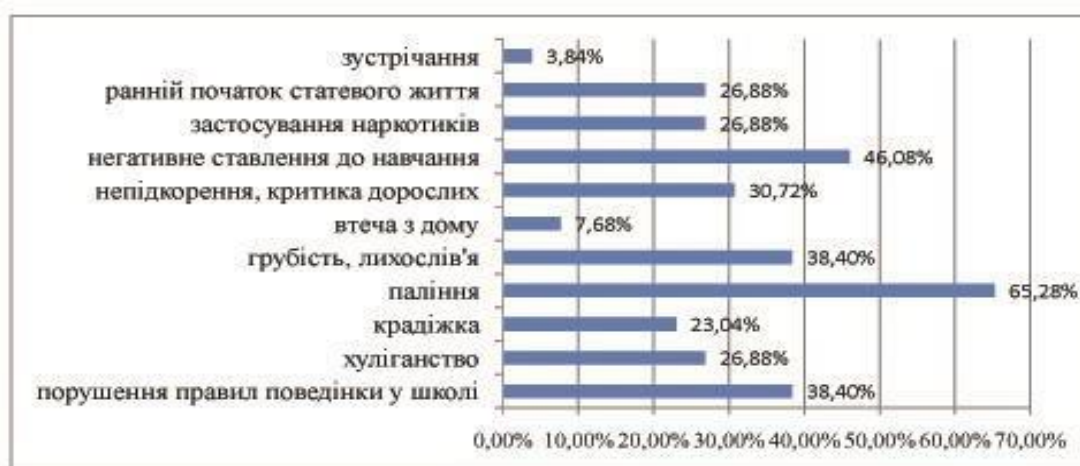

Рис. 5. Відповіді респондентів щодо найпоширеніших негативних форм поведінки у підлітковому середовищі.

Найпоширенішими у середовищі школярів є форми поведінки, які відхиляються від норми (рис. 5.). За міркуванням батьків це:

- паління (65,28%);
- негативне ставлення до навчання (46,08%);
- грубість, лихослів'я (38,40%);

- порушення правил поведінки у освітньому закладі (38,40%);
- непокора, критика дорослих (30,72%);
- застосування наркотиків (26,88%).

У нашому дослідженні важливе значення має позиція педагогів у превентивному вихованні підлітків, а також аналіз форм і методів, які вони застосовують. Класні керівники є ключовими учасниками цього процесу, адже протягом навчального року вони проводять планові виховні бесіди, обговорюють поведінку як класного колективу, так і окремих учнів, організовують екскурсії та походи для свого класу тощо. Таким чином, успішність превентивного виховання значною мірою залежить від умінь, знань та навичок педагога.

Таблиця 2

Відповіді респондентів на запитання щодо запрошення спеціалістів з окремих галузей превентивного виховання на класні години

Клас	Представники правоохоронних органів	Медичні працівники	Соціальний педагог	Практичний психолог
5	-	-	12,50%	12,50%
6	-	12,50%	12,50%	12,50%
7	12,50%	12,50%	12,50%	12,50%
Всього	12,50%	25%	37,50%	37,50%

Активно залучаються соціальні педагоги (87,5%) та психологи (75%) у навчально-виховному процесі в класах (табл. 2). Значно рідше з учнями спілкуються представники правоохоронних органів (37,5%) та охорони здоров'я (25%). Це може бути пов'язано зі складнощами у відносинах з правоохоронною службою. У графі «інше» вчителі вказали батьків, оскільки думка та досвід батьків актуальні для учнів.

Ми розробили програму превентивного виховання учнів у школі (Дод. Д). Програма передбачає роботу зі школярами, учителями та батьками щодо підвищення ефективності превентивного виховання щодо проблемних питань, які ми виявили під час дослідження.

Мета програми: підвищення ефективності превентивного виховання у спорті.

Завдання програми:

1. Навчання здорового способу життя та профілактика негативних явищ школярів підліткового віку.
2. Забезпечення умови для реалізації франшизи в додатковий час.
3. Тренінг переконання батьків у важливості сімейного дозвілля у превентивному вихованні підлітків.

3.2. Аналіз системи організаційних форм профілактичної роботи з фізичного виховання учнів старшого шкільного віку в умовах НУШ

Сучасні наукові дослідження в галузі фізичного виховання підтверджують стрімке погіршення здоров'я дітей в Україні. За даними численних досліджень, кількість здорових дітей шкільного віку за останні роки скоротилася в п'ять разів, склавши лише 10% від загальної кількості [11, 24, 25].

Однією з причин такої тенденції є неефективність традиційних підходів до фізичного виховання підлітків, оскільки вони недостатньо орієнтовані на профілактику захворювань та відхилень у здоров'ї. Існуючі методики оздоровлення мають суттєві недоліки через відсутність системного підходу, який би дозволив ефективно запобігати найпоширенішим дитячим захворюванням [4, 9].

Проведений аналіз навчальних програм, нормативних документів та результатів досліджень показав, що існуючі форми фізичного виховання, такі як уроки фізкультури та спортивні секції, не забезпечують достатнього рівня фізичної активності підлітків, що призводить до високого рівня захворюваності. Це зумовило необхідність розробки нових, більш ефективних систем оздоровчо-профілактичної роботи, які б враховували сучасні реалії та індивідуальні потреби кожного підлітка.

Аналіз навчальних програм «Я у Світі» та «Впевнений крок», рекомендованих Міністерством освіти і науки України, став основою для розробки ефективної системи фізичного виховання для підлітків.

Дослідження державних програм для старшокласників виявило суттєві розбіжності у визначенні та застосуванні форм фізичного виховання. Зокрема, відсутність єдиних критеріїв оцінки ефективності програм та нечітке визначення цілей фізичного виховання ускладнюють організацію ефективного навчального процесу і призводять до зниження мотивації учнів до занять фізкультурою.

Розроблена система оздоровчих заходів для підлітків передбачає комплексний підхід, який включає регулярні фізичні навантаження різної інтенсивності (силові вправи, кардіо, гнучкість), розподілені рівномірно протягом навчального дня, тижня та року. Система враховує індивідуальні особливості кожного учня та передбачає постійний медичний контроль, зокрема: забезпечення добової (тижневої) норми рухової активності; вплив на функції організму, що забезпечують підвищення рівня статичного та динамічного здоров'я; рівномірність запровадження протягом дня, тижня, року; врахування індивідуальних особливостей підлітків; вплив на більш вразливі до захворювань системи організму (дихальна й серцево-судинна системи, опорно-руховий апарат, хвороби очей та органів травлення, нервові розлади) підлітків;

Для підвищення рівня фізичної підготовки та зміцнення здоров'я підлітків було розроблено режим дня, який передбачав близько 125-150 хвилин рухової активності щоранку. Цей час включав різноманітні форми фізичної активності, такі як ранкова гімнастика, уроки фізкультури, активні перерви та прогулянки. Тривалість та інтенсивність навантажень підбиралися індивідуально з урахуванням вікових особливостей та стану здоров'я кожного учня. Очікується, що такий режим сприятиме покращенню фізичної форми, підвищенню працездатності та зниженню рівня захворюваності серед підлітків.

Друга половина дня включала різноманітні фізичні активності, такі як гігієнічна гімнастика, активні прогулянки та вільний час для рухів. Загальна тривалість фізичної активності становила близько 120-150 хвилин. Такий режим сприяв зняттю фізичної та розумової втоми, покращенню настрою та загального самопочуття підлітків. Незважаючи на можливі незначні відхилення від плану, загалом був збережений оптимальний баланс між різними видами рухової діяльності.

Для урізноманітнення фізичної активності підлітків протягом навчального року проводилися регулярні заходи, такі як піші переходи, фізкультурні розваги, свята, дні та тижні здоров'я. Ці заходи не лише сприяли зміцненню фізичного здоров'я учнів, а й сприяли формуванню здорового способу життя та розвитку соціальних навичок. Завдяки активній участі учнів у плануванні та проведенні заходів, вдалося створити позитивну атмосферу та підвищити мотивацію до здорового способу життя.

У рамках експерименту обидві групи (контрольна група (КГ) та експериментальна група (ЕГ)) підлітків були залучені до різноманітних форм фізичної активності. Метою дослідження було порівняння ефективності різних програм фізичного виховання. Крім щоденних занять, таких як ранкова гімнастика та уроки фізкультури, в експериментальній групі проводилися додаткові заходи, спрямовані на активний відпочинок та формування здорового способу життя. Результати експерименту показали, що комплексний підхід, який включав різноманітні форми фізичної активності, сприяв більш ефективному оздоровленню підлітків.

Результати дослідження показали, що впровадження різноманітних фізичних активностей у повсякденний розклад учнів призвело до значного збільшення часу, проведеного в русі, та покращення координації рухів. Це підтверджує важливість організованого рухового режиму для збереження здоров'я підлітків. Отримані дані узгоджуються з висновками інших дослідників, які стверджують, що рухова активність дітей значною мірою залежить від умов, створених у навчальному закладі.

Рухова активність підлітків під час експерименту була різноманітною і включала як планові фізичні заняття, такі як гімнастика, легка атлетика та ігри, так і спонтанні рухи протягом дня, пов'язані з повсякденними справами. Метою дослідження було вивчити, як різні види рухової активності впливають на фізичний розвиток та здоров'я підлітків.

Згідно з рекомендаціями вітчизняних науковців Вільчковського та Курка, підлітки потребують щонайменше 4-5 годин рухової активності на добу. У нашому дослідженні вдалося забезпечити такий рівень рухової активності за рахунок поєднання організованих занять та самостійних рухів. Це відповідає науковим рекомендаціям та сприяє зміцненню здоров'я підлітків. Результати нашого дослідження підтвердили, що поєднання організованих занять фізкультурою, спортивних секцій та самостійних рухів у вільний час дозволяє досягти цього показника. Такий рівень фізичної активності сприяє не лише зміцненню здоров'я, але й покращує фізичний розвиток, координацію рухів та загальне самопочуття підлітків.

Загальний обсяг рухової активності підлітків протягом тижня становив 20-25 годин, що повністю відповідає науковим рекомендаціям. Це свідчить про ефективність запропонованої програми фізичного виховання та підтверджує важливість забезпечення достатньої рухової активності для збереження здоров'я підлітків. Отримані результати можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо організації фізичного виховання в інших навчальних закладах.

При розробці програм фізичного виховання для підлітків ми керувалися принципом оптимальності фізичних навантажень. Це означало, що ми враховували не лише загальну тривалість занять, а й індивідуальні особливості кожного учня, такі як рівень фізичної підготовки, стан здоров'я та інтереси. Такий підхід дозволив нам створити програми, які були не тільки ефективними, але й безпечними для кожного підлітка.

Заняття фізичною культурою включали вправи різної складності, що дозволяло досягти оптимального навантаження для кожного учня.

Наприклад, для розвитку витривалості використовувалися аеробні вправи середньої та високої інтенсивності, а для відновлення – вправи низької інтенсивності. Такий підхід сприяв покращенню роботи серця, легень та зміцненню імунної системи, що є важливою умовою для профілактики захворювань.

Крім інтенсивності фізичних навантажень, важливим фактором успіху було забезпечення достатньої рухової активності протягом усього дня. Це досягалося за рахунок включення в розклад ранкової гімнастики, гігієнічних пауз та фізкультхвилинок, які включали вправи на розминку, дихання, координацію рухів та зміцнення м'язів. Такий комплексний підхід дозволив не лише покращити фізичну форму підлітків, але й підвищити їхню працездатність та стійкість до стресів.

Завдяки різноманітності фізичних активностей, що включали заняття фізкультурою, фізкультхвилинки та активний відпочинок на свіжому повітрі, вдалося забезпечити оптимальний рівень фізичного навантаження для кожного підлітка. Комбінація щоденних тренувань, фізкультхвилинок та активного відпочинку забезпечила різноманітні фізичні навантаження. На заняттях переважали вправи середньої та високої інтенсивності, а під час прогулянок – вправи різної інтенсивності, що дозволило досягти оптимального оздоровчого ефекту.

Різнманітні фізкультурні заходи, такі як свята та дні здоров'я, не лише розважали учнів, а й сприяли зміцненню їхнього здоров'я. Комбінація ігор, естафет та спортивних змагань різної інтенсивності дозволяла кожному учневі знайти заняття до душі та отримати максимальну користь для свого організму.

Завдяки різноманітності вправ і оптимальному співвідношенню їх інтенсивності вдалося досягти бажаного рівня фізичної активності учнів. Так, під час застосування вказаних форм з фізичного виховання пропонуються навантаження низької, середньої й високої інтенсивності при моторній щільності 50–60 %, а частка фізичних вправ різної складності (інтенсивності)

при цьому становила 10–15, 30–35 і 50–60 %.

Регулярні фізичні навантаження різної інтенсивності, включаючи активний відпочинок на природі, сприяли формуванню здорового способу життя у підлітків.

Завдяки різноманітним формам фізичної активності, таким як фізкультурні свята та пішохідні тури, підлітки не тільки зміцнили своє здоров'я, але й стали більш активними та комунікабельними. Регулярні заняття сприяли підвищенню їхньої витривалості, сили та координації рухів.

Для покращення фізичного здоров'я підлітків ми використовували різноманітні форми фізичної активності: від традиційних уроків фізкультури до пішохідних походів і спортивних змагань. Такий комплексний підхід дозволив підвищити витривалість, силу та координацію рухів учнів.

Складаючи програму фізичного виховання, ми врахували важливість профілактики порушень постави. Як зазначають дослідники (Швецов, Вільчковський, Курок, Лущик), це завдання можна вирішувати не лише під час ранкової гімнастики, а й протягом усього дня, включаючи заняття фізкультурою та фізкультхвилинки.

Завдяки щоденній ранковій гімнастиці, заняттям фізкультурою та фізкультхвилям нам вдалося не лише сформувати у дітей правильну поставу, але й загалом зміцнити їхнє здоров'я. Діти стали більш енергійними, витривалими та менш схильними до захворювань.

Як зазначають Вільчковський, Калуська та Гуменюк, слабка мускулатура ніг та тулуба, надмірна вага часто призводять до плоскостопості. Тому ми обрали для профілактики цього захворювання такі види фізичної активності, як ранкова гімнастика, заняття фізкультурою та піші прогулянки, які спрямовані на зміцнення м'язів стопи.

«Завдяки регулярній ранковій гімнастиці, заняттям фізкультурою та пішим прогулянкам, підліткам вдалося зміцнити м'язи стопи і значно знизити ризик розвитку плоскостопості».

Наукові дослідження (Денисенко, Швецов) підтверджують, що

поєднання фізичних вправ, дихальної гімнастики та загартовування є ефективним засобом для зміцнення здоров'я підлітків та профілактики захворювань дихальної та серцево-судинної систем. Наші результати підтверджують ці висновки. «Завдяки регулярним заняттям фізкультурою, дихальним вправам та процедурам загартовування, ми спостерігали у підлітків значне підвищення опірності до застудних захворювань, покращення фізичної витривалості та загального самопочуття» [15, 36].

З метою попередження проблем з нервовою системою у підлітків ми впровадили комплекс фізичних активностей, який включав фізкультурні хвилинки, заняття фізкультурою, прогулянки та спортивні розваги. Цей підхід повністю відповідає висновкам відомих дослідників Л.А. Швайки та Н.Ф. Денисенко, які підкреслюють важливість рухової активності для зняття фізичної та розумової втоми у підлітків, а також для покращення загального стану їхньої нервової системи.

Наші заняття з фізичної культури були збагачені елементами кольоротерапії, а прогулянки та пішохідні переходи – елементами психогімнастики. Такий інтегрований підхід дозволив не лише зміцнити фізичне здоров'я учнів, а й сприяв їхньому психологічному благополуччю, допомагаючи зняти стрес, покращити настрій та підвищити концентрацію уваги.

Впровадження спеціальних вправ для очей у повсякденний розклад підлітків, зокрема під час фізкультхвилин, пауз та днів здоров'я, дозволило нам досягти значних результатів у профілактиці захворювань зору. Регулярні заняття гімнастикою для очей сприяли зниженню кількості випадків скарг на втому очей, головний біль та інші проблеми зі зором. Ці результати підтверджують ефективність нашого підходу і повністю узгоджуються з висновками досліджень В.А. Овсянкіна, І.В. Лущика та Л.Д. Глазиріної.

Для забезпечення всебічного розвитку та оздоровлення підлітків ми використовували різноманітні форми фізичної активності.

При цьому ми враховували індивідуальні особливості кожного учня,

підбираючи вправи відповідно до їхніх фізичних можливостей та інтересів. Такий диференційований підхід дозволив нам створити оптимальні умови для фізичного розвитку кожного підлітка.

Ми використовували різноманітні форми фізичної активності, такі як заняття фізкультурою, прогулянки та самостійна рухова діяльність, щоб залучити до активного способу життя навіть найменш рухливих учнів. Особливу увагу ми приділяли дітям, які часто хворіли, розробляючи для них індивідуальні програми відновлення. Наш підхід повністю відповідає сучасним науковим уявленням про важливість диференційованого підходу до фізичного виховання підлітків. Завдяки індивідуальному підходу та різноманітним формам фізичної активності, нам вдалося значно покращити фізичну підготовленість учнів, особливо тих, хто раніше мав проблеми зі здоров'ям.

Створена нами система оздоровчо-профілактичної роботи в навчальному закладі базується на комплексному підході, який передбачає рівномірне розподілення фізичних навантажень протягом дня, тижня та року. Цей підхід дозволяє забезпечити необхідний рівень рухової активності для кожного учня та сприяє зміцненню всіх систем організму, особливо тих, що найбільш вразливі до захворювань. Крім того, ми враховуємо індивідуальні особливості кожного учня, що робить нашу програму більш ефективною.

З метою зміцнення здоров'я та підвищення життєвого тону підлітків ми організовували різноманітні фізкультурно-оздоровчі заходи, включаючи ранкову гімнастику, уроки фізкультури, спортивні змагання та прогулянки. Ці заходи були спрямовані на розвиток фізичних якостей, зміцнення імунітету та профілактику захворювань.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень, отримані у процесі наукової роботи дають можливість підсумувати:

1. Аналіз наукових досліджень та практичного досвіду учителів підтверджує:

– профілактична робота (превентивне виховання) – це комплекс заходів, спрямованих на попередження проблем у поведінці дітей та підлітків. Це активний процес формування особистості, який передбачає не тільки фізичний розвиток, але й розвиток моральних цінностей, соціальних навичок та стійкості до негативних впливів суспільства; ефективність превентивного виховання залежить від взаємодії дитини з сім'єю, школою та суспільством; превентивне виховання має бути індивідуалізованим та враховувати особливості кожної дитини; заходи, які входять до комплексу превентивного виховання – профілактичні бесіди, тренінги, спортивні змагання тощо;

– профілактичні заходи щодо виховання підлітків можна умовно поділити на три етапи: початковий, проміжний та заключний. На першому етапі, за допомогою соціально-педагогічного супроводу, ми прагнемо запобігти виникненню конфліктів та сформувати у молоді навички конструктивного спілкування. Другий етап передбачає своєчасне виявлення перших ознак девіантної поведінки та вжиття заходів для її корекції. Третій етап спрямований на роботу з підлітками, які вже мають проблеми з поведінкою, з метою попередження їх поглиблення. Цей етап вимагає індивідуального підходу та комплексного аналізу причин виникнення проблем у сім'ї, школі та суспільстві.

2. Ефективна профілактична робота (превентивне виховання) є неможливим без тісної співпраці всіх учасників освітнього процесу. Педагоги з фізичної культури, залучаючи учнів до занять спортом, сприяють не лише зміцненню їхнього здоров'я, а й формуванню таких важливих якостей, як дисциплінованість та відповідальність. Разом із заступниками

директора з виховної роботи та класним керівником вони розробляють та реалізують комплекс заходів, спрямованих на попередження девіантної поведінки.

Школи ведуть реєстр учнів, які потребують підвищеної уваги, та регулярно оновлюють інформацію про них. До цієї категорії належать діти з неблагополучних сімей, діти-сироти, діти з інвалідністю та інші. Для кожної дитини розробляється індивідуальна програма підтримки, яка може включати як індивідуальні консультації, так і групові заняття.

Важливою складовою превентивної роботи є створення в школі атмосфери довіри та взаєморозуміння. Для цього проводяться різноманітні заходи: тематичні класи, тренінги, зустрічі з цікавими людьми, спортивні змагання тощо. Тісна співпраця школи з сім'єю, правоохоронними органами та іншими соціальними інституціями дозволяє забезпечити комплексну підтримку дітей, які опинилися в складній життєвій ситуації.

3. Спорт – це потужний інструмент формування особистості підлітка. За допомогою фізичних вправ та спортивних змагань ми можемо розвивати не лише фізичні якості, такі як сила, швидкість та витривалість, а й формувати морально-вольові якості, такі як дисциплінованість, відповідальність та взаємоповага. Спорт сприяє всебічному розвитку особистості, допомагаючи підліткам реалізувати свій потенціал та стати повноцінними членами суспільства.

4. Наша система превентивного виховання включає широкий спектр заходів, спрямованих на формування здорового способу життя у підлітків. Ми проводимо уроки валеології, на яких учні дізнаються про будову організму, правила здорового харчування та фізичної активності. Спортивні секції та гуртки дозволяють підліткам розвивати свої фізичні якості та інтереси. Тематичні лекції, дискусії та тренінги допомагають формувати в учнів критичне мислення та навички прийняття відповідальних рішень. Спільні заходи з батьками, такі як родинні свята та консультації, сприяють зміцненню сімейних цінностей та формуванню здорового способу життя в

родині. Отже, пропонуємо використовувати різноманітні форми роботи: уроки, секції, лекції, тренінги, змагання, проекти, залучаючи учнів, батьків та інших фахівців.

5. Дослідження показало, що запроваджена система фізичного виховання сприяла загальному зміцненню здоров'я учнів, покращенню їхньої фізичної підготовки та розвитку рухових навичок. Особлива увага приділялася профілактиці захворювань опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи та органів зору.

Для забезпечення всебічного розвитку та зміцнення здоров'я підлітків, ми використовували різноманітні форми фізичної активності, такі як ранкова гімнастика, уроки фізкультури, фізкультхвилинки, прогулянки, піші тури, спортивні свята та дні здоров'я, а також заохочували самостійну рухову активність учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович В. Г. Правове і превентивне виховання учнів. Шкільна бібліотека. 2020. № 4. С. 147-149.
2. Беленець І. Сучасна молодь проти шкідливих звичок. Позакласне заняття з превентивного виховання школярів. Шкільний світ. 2019. № 34. С. 16-18.
3. Ведмеденко Б. Ф. Виховання в учнів звички займатися фізкультурою та спортом. Педагогіка і психологія. 2005. №1. С. 109-113.
4. Взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів та правоохоронних органів у вирішенні проблем попередження жорстокості та насильства серед учнівської молоді: Методичний посібник / Укладач Т. Й. Гусь. Херсон: РІПО, 2019. 74 с.
5. Виноградова Т. Превентивне виховання як головний компонент формування правової культури підлітків. Рідна школа. 2012. № 10. С. 28-31.
6. Власюк Г. І. Мотивація фізкультурно-оздоровчих занять старшокласниць. Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 40-річчю факультету фізичного виховання ТДШ. Київ-Тернопіль, 2007. С. 34-36.
7. Габора Л. Роль дозвільєвої діяльності у профілактиці дитячої бездоглядності. Рідна школа. 2009. № 10. С. 35-39.
8. Гапонюк О. Попередження насильства. Заняття для вихователів дошкільних закладів. Психолог дошкілля. 2015. № 2. С. 7-9.
9. Гармаш О. С. Проблема суїциду серед молоді. Таврійський вісник освіти. 2019. № 2 (2). С. 64-68.
10. Гончаров В. Л. Домашнє насильство: як захистити дитину. Б-ка «Психолог». 20189. № 9. 120 с.
11. Гречаник О. Є. Визначення якості управлінської діяльності щодо створення й розвитку системи превентивного виховання в ЗНЗ.

- Управління школою. 2015. № 19-21. С. 77-80.
12. Грицай Ю. О. Сім'я і проблема «важких» дітей. Таврійський вісник освіти. 2018. № 4. С. 127-136.
 13. Давидова О. Вікова динаміка формування психофізіологічних функцій і їх зв'язок з властивостями основних нервових процесів в учнів старшого шкільного віку. Матер. Всеукр. наук. симпозиуму. Київ-Черкаси, 2009. С. 29.
 14. Двіжона О. Вплив різних видів груп на поведінку неповнолітніх. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 122. Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2001. С. 182-186.
 15. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). К. : Райдуга, 1994. 64 с.
 16. Дорошенко Є. Ю. Про формування здорового способу життя молодших студентів екологічно неблагополучних регіонів. Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К. : ІЗМН, 2007. С. 270-273.
 17. Дударенко Л. Профілактика протиправної поведінки неповнолітніх. Матеріали до педради. Завуч. 2015. № 34. С. 5-9.
 18. Ємельянов В. К. Аерокосмічний гурток як засіб превентивного виховання учнівської молоді. Таврійський вісник освіти. 2019. № 2 (2). С. 69-76; Позашкільна освіта. 2011. № 3. С. 29-32.
 19. Загородній В. В. Інформаційне забезпечення з питань збереження і зміцнення здоров'я. К. : Наука, 2018. 174 с.
 20. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоції. Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. 180 с.
 21. Захаренко С. Педагогіка конкретної мети як провідний виховний метод у системі превентивного виховання О. А. Захаренка. Рідна школа. 2011. № 1-2. С. 18-22.
 22. Ільницький В. І. Фізичне виховання у середніх навчальних закладах.

Тернопіль, 2000. 122 с.

23. Казачінер О. С. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. Виховна робота в школі. 2008. № 8. С. 6-14.
24. Калошин В. Ф. Вчитель шукає підхід до батьків «важких» учнів (практичні поради молодому вчителю). Виховна робота в школі. 2008. № 8. С. 2-5.
25. Квасниця Л. Програма превентивного виховання. Позашкілля. 2011. № 2. С. 28-30.
26. Кириченко В. Сім'я та школа: розбудова превентивного виховного простору. Практика управління закладом освіти. 2019. № 2. С. 53-59.
27. Ключко О. А. Превентивне навчання як засіб формування особистості та соціальної компетентності. Біологія (Осн.). 2019. № 9. С. 2-5.
28. Концепція превентивного виховання дітей і молоді. 2000. № 1-3.
29. Кравченко Н. Превентивне виховання. Проект. Сільська школа України. 2018. № 4. Вкладка. С. 26-30.
30. Крайнюк В. М. Психологічні та психофізіологічні особливості юнацького віку. Матер. Всеукр. наук. симпозиуму. Київ-Черкаси, 1999. С. 53.
31. Лазорик В. Превентивне виховання. Завуч. 2018. № 35. Вкладка. С. 1-8.
32. Левшунова Н. Методи превентивного виховання. Психолог. 2017. № 26. С. 26-31.
33. Лишенко Л. Проблемний стіл із питань попередження правопорушень і злочинності: розробка. Сучасна школа України. 2017. № 1. С. 79-80.
34. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. К., 2000. 198 с.
35. Міщик Л. І. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗДУ. 2003. 160 с.
36. Никитюк Л. Превентивне виховання в системі виховної роботи. Директор школи (Шк. світ). 2019. № 3. С. 88-96.
37. Ніколенко О. С. Профілактика й корекція девіантної поведінки підлітків : науково-методичний посібник. Чернівці : Рута, 2004. 80 с.

38. Оржеховська В. М. Методика позбавлення підлітків і молоді від нікотинової і алкогольної залежності. Соціально-педагогічні та медико-психологічні заходи протидії і вживанню наркогенних засобів неповнолітніми і молоддю. Вип. 2. К. : «А.Л.Д.», 2015. С. 65-73.
39. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник. К., 1996. 352 с.
40. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень неповнолітніх у сучасній школі. Інформаційний бюлетень АПН України. 1993. № 3-4. С. 42-44.
41. Павленко Л. Цільова творча програма превентивного виховання учнівської молоді. Сучасна школа України. 2019. № 1. С. 86-89.
42. Петровский В. В. Особисті потреби і мотивація як один із факторів, що визначає направленість занять фізичними вправами. Світоч. 2017. №4. С. 22.
43. Превентивне виховання : досвід, проблеми : зб. науково-методичних статей / кол. авт. за заг ред. Г. Л. Черепанової. Херсон : РІПО, 2009. 68 с.
44. Превентивне виховання : проблема насильства : зб. науково-практичних статей / за заг. ред. В. М. Оржеховської. К. : Олді-плюс, 2009. 132 с.
45. Превентивне виховання дітей і молоді : реалії та перспективи : матеріали обласної науково-методичної конференції (23 лютого 2010 року, м. Херсон) / За ред. С. О. Моїсєєва. Херсон : РІПО, 2020. 180 с.
46. Превентивне виховання дітей і молоді: методичні рекомендації для слухачів курсів підвищення кваліфікації (учителів, вихователів, організаторів виховної роботи, класних керівників / уклад. Т. І. Туркот. Херсон : РІПО, 2020. 36 с.
47. Превентивне виховання підлітків. Позакласний час. 2011. № 3. С. 66-80.
48. Превентивне виховання та профілактика шкідливих звичок у позаурочний час : матеріали Всеукраїнського конкурсу-захисту педагогічних проєктів. Позакласний час. 2020. № 2. С. 13-44.

49. Превентивний підхід до організації педагогічного процесу в умовах ЗОШ. Виховна робота в школі. 2009. № 1. С. 2-36.
50. Приходько В. Технологія превентивного виховання у роботі соціального педагога. Соціальний педагог. 2018. № 4. С. 40-53.
51. Рокіта А. Зацікавлення руховою активністю учнів 8-го класу міських та сільських шкіл. Молода спортивна наука України : зб. наук. ст. Львів, 2000. Вип. 4. С. 144-147.
52. Савченко С. В. Превентивне виховання в навчально-виховному процесі ЗНЗ. Класний керівник. 2019. № 15-16. С. 6-13.
53. Сафонова І. Підготовка майбутнього вчителя до виховання превентивної діяльності – важлива складова професійного зростання. Вища школа. 2010. № 9. С. 57-62.
54. Соболев В. Превентивне виховання школярів. Сільська школа. 2018. № 21-22. С. 7.
55. Стрибулевич Т. Програма превентивного виховання школярів. Шкільний світ. 2019. № 33. С. 16-21.
56. Тарновська О. Теоретичні проблеми девіантної поведінки та її проявів. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 122. Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2001. С. 203-205.
57. Ткаченко Л. Моніторинг превентивної діяльності. З досвіду роботи навчальних закладів Луганської області. Управління освітою. 2018. № 10. С. 14-15.
58. Ткаченко Л. Превентивна освіта. Директор школи. 2020. № 33. С. 12-18.
59. Фіцула М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. Видання друге, доповнене, перероблене. Тернопіль, 2009. 141 с.
60. Цивінський В. Теоретичні аспекти превентивного виховання школярів. Психолог. 2021. № 42-43. С. 5-7.
61. Яворська О. О. Віково-статеві особливості формування та становлення властивостей основних нервових процесів у підлітків 15-17 років . Матер. Всеукр. наук. симпозіуму. Київ-Черкаси, 1999. С. 116.

ДОДАТКИ

Додаток А

КАРТА ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Порядок роботи з «Картою особистості». Уважно ознайомившись зі змістом кожної категорії, потрібно зазначити якості, які характеризують вихованця. Підрахувати загальний сумарний бал. Вихованці, які набрали від 100 до 125 балів, характеризуються високим рівнем соціальної адаптації, 75 балів характерні для середнього рівня, від 74 до 25 балів – свідчать про соціальну дезадаптацію особистості.

«Карта особистості» як робочий інструмент передбачає аналіз отриманих даних, спільне вироблення виховної програми, необхідної для успішного подолання відхилень в особистісному розвитку.

У процесі реалізації наміченої програми в карті зазначають зміни, які виникають у розвитку особистості вихованця. Це дасть змогу не лише наочно побачити динаміку процесу, а й внести своєчасні корективи у виховну профілактичну роботу.

Прізвище, ім'я, національність _____

Рік народження, клас _____

1. Здоров'я: добре (5); задовільне (4); слабке (3); патологія (2); хронічні хвороби (1).

2. Навчання: відмінне (5); хороше (4); середнє (3); слабке (2); незадовільне (1).

3. Поведінка в школі: зразкова (5); добра (4); задовільна (3); незадовільна (2); навчається в ІНД(1).

4. Громадська активність: організатор колективних справ (5); активний учасник колективних справ (4); пасивний учасник колективних справ (3); не бере участі у громадському житті (2); бойкотує, дезорганізує колективні заходи (1).

5. Ставлення до навчання: охоче (5); вибіркоче (4); байдуже (3); неохоче (2); вкрай неохоче (1),

6. Склад сім'ї: мати і батько (5); мати і вітчим (4); одна мати (3); мачуха і батько (2); немає батьків (1).

7. Кількість дітей у сім'ї _____

8. Освіта батьків: вища в обох батьків (5); вища в одного (4); середня в обох (3); середня в одного (2); батьки не мають середньої освіти (1).

9. Ступінь вираженості аморальних проявів у сім'ї:

5 – сім'я веде здоровий спосіб життя;

4 – один із батьків уживає алкоголь, учиняє сварки;

3 – у батьків епізодичні запої, сімейні сварки;

2 – часті запої, дебоші, аморальна поведінка батьків;

1 – щоденні прояви аморальності, алкоголізм батьків.

10. Ступінь вияву асоціальних, користолюбних поглядів, переконань у сім'ї:

5 – сім'я характеризується раціональним поєднанням духовних і матеріальних потреб;

4 – духовні потреби недооцінені;

3 – для сім'ї характерна духовна, ідейна індиферентність;

2 – переважають користолюбні настрої;

1 – в родині не обговорюють нетрудових доходів, допускають будь-які засоби досягнення корисливої мети.

11. Характер емоційних стосунків у сім'ї:

5 – атмосфера дружби, взаєморозуміння та підтримки;

4 – стосунки рівні, але беземоційної близькості;

3 – епізодичні конфлікти, відчуження, байдужість;

2 – емоційно байдужі стосунки;

1 – напружено-конфліктні стосунки.

12. Характеристика дружнього позашкільного спілкування з однолітками:

5 – на основі спільних корисних інтересів: заняття в гуртках, секціях, спортивні захоплення, колекціонування тощо;

4 – дозвіллієві групи зі спільними формами відпочинку та спілкування;

3 – спілкування на основі беззмістовного дозвілля;

2 – асоціальні групи: випивки, лихослів'я, бійки, дрібне хуліганство;

1 – криміногенні групи, що стоять на обліку в ІСН за різні правопорушення: дрібні крадіжки, викрадення автомобілів, бродяжництво.

13. Оцінювання педагогічного стилю взаємодії:

5 – стиль співпраці – спирається на органи самоврядування, довірливість та взаєморозуміння в стосунках із вихованцями;

4 – швидше авторитарний, ніж стиль співпраці – намагається розвивати вихованців, віддає перевагу побудові стосунків на принципі довіри;

3 – потуральний стиль – проблеми дисципліни, організації пущені на самоплив, учитель не володіє обстановкою;

2 – швидше авторитарний, ніж стиль співпраці – самостійність, самоврядування вихованців недооцінені, напруженість у стосунках;

1 – авторитарний стиль – орган самоврядування формує та пригнічує вчитель, жорстокість, дистантність у стосунках з учнями.

14. Наявність позитивно орієнтованих життєвих планів і професійних намірів:

1 – професійні плани та наміри відсутні через негативне ставлення до праці;

2 – плани і наміри відсутні через бездумність та легковажність;

3 – плани невизначені, іноді нереальні;

4 – плани і професійні наміри в основному визначені, але немає активної підготовки до майбутньої професії;

5 – професійні плани та наміри виявлені чітко, здійснюється

ознайомлення з майбутньою професією, підготовка до неї.

15. Ступінь усвідомленості та дисциплінованості щодо навчальної діяльності:

- 1 – ставлення негативне, до уроків не готується, пропускає заняття;
- 2 – до уроків готується нерегулярно, під контролем дорослих;
- 3 – ставлення сумлінне, але без захоплення, не заради занять, знань, а заради балів;
- 4 – ставлення усвідомлене, сумлінне, інтерес виявляє вибірково, не до всіх предметів;
- 5 – ставлення захопливе, усвідомлене, сумлінне.

16. Рівень розвитку корисних інтересів, знань, навичок, умінь (спортивні, трудові, технічні, художні тощо):

- 1 – індіферентність інтересів, превалювання беззмістовного дозвілля;
- 2 – інтереси поверхові, нестійкі, розважального характеру;
- 3 – інтереси та корисні заняття не набули самостійного поглибленого розвитку, формуються здебільшого під чужим впливом;
- 4 – інтереси глибокі та різнобічні, але не закріплені в корисних знаннях, уміннях, навичках;
- 5 – глибокі інтереси, що виявляються в самостійній роботі щодо закріплення корисних знань, навичок, умінь.

17. Ставлення до педагогічних впливів:

- 1 – різка, брутальна форма несприйняття будь-яких педагогічних впливів, зауважень, докорів;
- 2 – несприйняття педагогічних дій у формі пасивного опору, ігнорування, впертості;
- 3 – вибіркоче ставлення до педагогічних дій залежно від характеру взаємин з учителем;
- 4 – до зауважень схильний прислухатися, покарання та заохочення сприймає правильно;
- 5 – чутливо реагує на зауваження вчителів, хворобливо переживає дорікання, намагається не повторювати осудливих дій, учинків.

18. Колективістські прояви, здібності зважати на колективні інтереси, норми колективного життя:

- 1 – хизується своїм негативним ставленням до норм колективного життя, до загальної думки класу;
- 2 – до загального обговорення ставиться байдуже;
- 3 – зовнішньо комфортна поведінка, але не живе інтересами колективу;
- 4 – з більшою частиною класу зберігає дружні стосунки, дорожить громадською думкою;
- 5 – розвинене почуття справедливості, товаришкості, взаємопідтримки та взаємодопомоги.

19. Здатність критично, з позиції норм моралі та права, оцінювати вчинки оточення, друзів, однолітків, однокласників:

- 1 – відкрите несприйняття норм моралі, права, схвальне ставлення до цинічних антигромадських учинків;

2 – здебільшого орієнтується на антигромадські норми та цінності і згідно з ними оцінює вчинки інших;

3 – байдуже ставлення до порушень норм суспільної моралі, права, нейтральність ціннісно-нормативних уявлень;

4 – здатен розрізняти «погані» та «хороші» вчинки й поведінку, засуджувати і схвалювати їх;

5 – затяте несприйняття антигромадських вчинків, намагання боротися з ними.

20. Самокритичність, наявність навичок самоаналізу:

1 – навичок самоаналізу та самокритичності не має й не намагається їх розвивати;

2 – самоаналіз може іноді виникнути під впливом осуду оточення;

3 – самоаналіз відсутній або мало виявлене критичне ставлення;

4 – самоаналіз та самокритичність виявляються, але не завжди активно;

5 – самоаналіз та самокритичність є основою програми самовиховання й самовдосконалення.

21. Ставлення до тих, хто поруч, здатність до співчуття, симпатія:

1 – вияв жорстокості щодо товаришів, молодших, слабших, щодо тварин;

2 – здатність здійснювати жорстокі вчинки за «компанію», під впливом інших, слабо розвинена здатність до співчуття;

3 – бездушність, неуважність у стосунках з однокласниками, товаришами, батьками, вчителями;

4 – симпатія, співчуття до близьких, рідних, товаришів, що виявляється в співчутті, в намаганні допомогти;

5 – високо розвинена симпатія, яка виявляється в здатності співчувати чужому болу, чужій радості, чуйне реагування на стан інших людей.

22. Вольові якості. Несприйнятливість до поганого впливу. Здатність самостійно приймати рішення та долати перешкоди під час виконання рішень:

1 – використання сильних вольових якостей з антигромадською метою;

2 – сліпе підкорення чужому негативному впливові, імпульсивність, слабка вольова регуляція поведінки;

3 – намагання уникати ситуацій, які потребують вольового подолання перешкод, прийняття рішень, опору середовищу тощо;

4 – добре виявлена вольова саморегуляція, що дає змогу протистояти чужому впливові, долати зовнішні та внутрішні перешкоди;

5 – сильна воля, що виявляється не лише на рівні саморегуляції поведінки, а й у колективі, у здатності спрямовувати колективні суспільно корисні дії.

23. Зовнішня культура поведінки. Зовнішній вигляд, культура мовлення, поведінки:

1 – неохайність одягу, зачіски, відсутність культурних навичок поведінки;

2 – позбавлений смаку зовнішній вигляд, хизування псевдо-модним одягом, зачіскою, вульгарність манер;

3 – байдужість до зовнішності, відсутність естетичної основи у ставленні до свого зовнішнього вигляду, до манер поведінки;

4 – акуратний, охайний зовнішній вигляд, висока культура поведінки;

5 – естетична вихованість, розвинене відчуття смаку, що виявляється в одязі, поведінці, манері триматися.

24. Ставлення до алкоголю:

1 – зловживання алкоголем або регулярне вживання наркотиків, токсичних речовин;

2 – епізодичне вживання алкоголю або токсичних речовин;

3 – нейтральне, терпляче ставлення до алкоголю, нерозуміння шкоди, якої завдають алкоголь, токсичні речовини;

4 – усвідомлена відмова від уживання спиртного, токсичних речовин;

5 – активна позиція в боротьбі з алкоголізацією та наркоманією.

25. Ставлення до паління:

1 – закріплена звичка до паління;

2 – епізодичне паління;

3 – утримання від паління завдяки заборонам батьків, учителів;

4 – усвідомлена, самостійна відмова від паління;

5 – активне несприйняття паління як стосовно себе, так і стосовно товаришів.

26. Культура мовлення, засміченість мовлення нецензурними словами:

1 – лихослів'я, вживання нецензурних слів у громадських місцях, у присутності протилежної статі, дорослих;

2 – звичне лихослів'я в колі однолітків;

3 – епізодичне лихослів'я;

4 – засудження лихослів'я, уникання нецензурних слів;

5 – активне прагнення до очищення мови від лихослів'я.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ТИЖНЯ ПРОПАГАНДИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

№ з/п	Зміст заходу	Дата проведення	Відповідальні
1.	Стінгазета «Тенета небезпеки».		Прес-центр учнівської ради.
2.	Конкурс-виставка листівок «Молодь за здоровий спосіб життя».		Педагог-організатор, вчитель образотворчого мистецтва.
3.	Написання диктантів «СНІД-рана людства».		Учителі української мови.
4.	Рейди «Кинь цигарку!»		Члени наркопосту.
5.	Індивідуальні бесіди з учнями, схильними до шкідливих звичок.		Психолог.
6.	Бесіди «Палити – здоров’ю шкодити».		Класні керівники 1-4 кл.
7.	Виховні години «За здоровий спосіб життя», «Здоров’я нації – здоров’я країни».		Класні керівники 5-9 кл.
8.	Диспут «Чи варто мати шкідливі звички».		Класний керівник 10 кл., психолог.
9.	Круглий стіл «Чи є місце шкідливим звичкам у моєму житті?».		Класний керівник 11 кл., психолог.
10.	Індивідуальні консультації.		Психолог.
11.	Зустріч із лікарем-наркологом.		Члени наркопосту, класні керівники 9-11 кл.
12.	Змагання з баскетболу на першість школи.		Фізкерівник.
13.	Веселі старти.		Фізкерівник.
14.	Вечір-акція «Молодь проти нікотину, алкоголю, наркоманії».		Педагог-організатор.
15.	Підбиття підсумків тижня.		Заступник директора.

**ПЛАН-СЦЕНАРІЙ ПРОВЕДЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ
«ЯК ПОПЕРЕДИТИ ШКІДЛИВІ ЗВИЧКИ В ДІТЕЙ.
НЕАДЕКВАТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКА: ЇЇ СУТЬ І ПРИЧИНИ»**

Слово заступника директора школи з виховної роботи.

Виступ лікаря-нарколога районної лікарні «Спільна робота школи та сім'ї з попередження шкідливих звичок (з аналізом анкетування учнів)».

Виступ психолога. Як визначити, чи дитина курила, вживала алкогольні напої або наркотики. Поради батькам у ситуаціях, що виникають.

Виступ працівника ЦССМ. Експрес-інформація: пропонуємо прочитати. Огляд літератури за темою.

Бібліотекар. Лекція для батьків «Відповідальність батьків за виховання дітей. Роль сім'ї у формуванні здорового способу життя». Роль батьків у вихованні дітей незамінна. Вони головні проєктанти, конструктори, будівельники дитячої особистості, дитячої долі. Оскільки життя дітям дали батьки, на них покладається священний обов'язок: виховати дітей, і тому вони є найпершими і головнішими вихователями. Цей обов'язок – забезпечити виховання дуже великої ваги, і його нічим не замінити. Цей обов'язок закріплений і в державних законодавчих актах. Я хочу декому пригадати, а декого ознайомити з тими статтями законів, в яких йдеться про відповідальність батьків за своїх дітей: Конституція України (ст. 51), Конвенція ООН про права дитини (ст. 18, 19), Кодекс про шлюб та сім'ю України, Закон України про освіту (ст. 59).

Деякий час в цивілізованих країнах вважалося, що сім'я і дім, які відігравали важливу роль у патріархальні часи, втратять своє значення по мірі розвитку сучасного виробництва і відповідних йому суспільних відносин. Вважалося, що в своїй основній ролі вихователя молодшого покоління сім'я набагато поступиться сучасній системі освіти, організованій за останнім словом науки і техніки. Тоді недооцінювали, що основи характеру дитини, багатьох її душевних і розумових якостей закладаються до

п'ять років, поки вона ще в основному або повністю знаходиться під батьківською опікою. Але останнім часом в багатьох країнах відбувається розуміння тієї важливої ролі, котру відіграє сім'я для дитини.

Макаренко писав: «Виховати дитину правильно і нормально набагато легше ніж перевиховати». Перевиховання вимагає і більше сил, і більш знань, і більш терпіння. Сім'я – один із основних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити.

Кожна людина формується під вирішальним впливом усієї атмосфери сім'ї. Батьки передають дітям свої моральні записи, світогляд, життєві орієнтири і в тому числі навички щодо ведення здорового способу життя. Формування здорового способу життя, його забезпечення є одним із важливих напрямків сімейного виховання. Адже кожен з батьків бажає, щоб дитина виросла фізично й психічно здоровою, без шкідливих звичок. Багато в чому формування здорового способу життя залежить від традиційної складової цього впливу: стилю життя сім'ї, ставлення самих батьків до вживання алкоголю, куріння, наркотичних речовин.

Отже, спосіб життя сім'ї в основному обумовлює й спосіб життя дітей. Чисельні дослідження свідчать, що сімейні конфлікти між самими батьками, батьками та дітьми, застосування фізичних покарань, нерозуміння батьками дітей, відсутність батьківської уваги, підтримки дитини – усе це стає причиною того, що процес становлення особистості підлітка проходить важче ніж звичайно.

Уявіть собі туман. Ходити в густому тумані небезпечно: ями, предмети, люди-нічого не видно. А ще небезпечніше, коли ти за кермом автомобіля. Тільки необхідність змушує нас шукати шлях у білій імлі. А дитина, підліток?.. Любитель гострих відчуттів і пригод часто шукає зустрічі з туманом, або створює його: вживання спиртних напоїв, цигарок, алкоголю, таблеткою, вдиханням ароматичних отруйних речовин.

Алкоголізм, тютюнопаління, наркоманія. Сьогодні ми повинні визнати, що і нас не обходить це лихо, може зачепити і наших дітей. Що ж робити? Як

попередити біду? Поради прості, але виконувати їх не завжди легко. Створити у сім'ї такий психологічний клімат для дитини, щоб у критичному віці 13-16 років вона не бігла у паніці зі світу дорослих. у сім'ях, де двері дому завжди відчинені для товаришів і подруг дітей, де про душу дитини піклуються більше, ніж про паркет, де батьки не шкодують часу, чаю і часу для веселої компанії в кімнаті сина чи доньки, де є розумне, добре слово, а не безкінечні нотації-туди біда не потрапляє.

Сім'я має двосторонній вплив на спосіб життя молодої людини. З одного боку сім'я виступає як захисний чинник, що перешкоджає появі та розвитку шкідливих звичок, з іншого – як особливий чинник, що стимулює розвиток шкідливих звичок у дітей. Діти – це живі барометри погоди у сім'ї. Якщо у сім'ї все гаразд, батьки приділяють увагу дітям, люблять, піклуються, підтримують розуміють їх, то діти добре вчаться, є вихованими, впевненими у собі, у своїх силах. Якщо ж у сімейному вихованні з'являються промахи, батьки перестають цікавитися дітьми або залишають їх напризволяще, поїхавши за кордон, то це зразу відбивається на поведінці, успішності, самопочутті дитини.

Програма превентивного виховання підлітків у школі

Адресат	Напрями превентивного виховання		
	Формування здорового способу життя	Проведення змістовного дозвілля	Гурткова робота
	Форми роботи		
6 клас	Проведення курсу тренінгів за програмою «рівний-рівному». <i>Періодичність: 1 раз на місяць</i>	Проведення майстер-класу «Соціальна реклама». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи підліткового клубу спілкування «Прометей» <i>Періодичність: 1 раз на тиждень</i>
	Проведення курсу тренінгів за програмою «Молодь на роздоріжжі». <i>Періодичність: 1 раз на місяць</i>	Проведення конкурсу соціальної реклами «Рациональне харчування». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи спортивних секцій аеробіка та шейпінг. <i>Періодичність: 2 рази на тиждень</i>
	Проведення загальношкільної акції «Будь здоровим». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Проведення загальношкільного «Дня здоров'я» <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи гуртка «Шахи». <i>Періодичність: 1 раз на тиждень</i>
	Проведення вікторини «Здоровий спосіб життя». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Проведення конкурсу туристичних команд «Робінзон Крузо». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи туристичного гуртка. <i>Періодичність: 1 раз на тиждень</i>
7 клас	Проведення курсу тренінгів за програмою «рівний-рівному». <i>Періодичність: 1 раз на місяць</i>	Проведення майстеркласу «Соціальна реклама». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи підліткового клубу спілкування «Прометей». <i>Періодичність: 1 раз на тиждень</i>
	Проведення курсу тренінгів за програмою «Молодь на роздоріжжі». <i>Періодичність: 1 раз на місяць</i>	Проведення конкурсу соціальної реклами «Рациональне харчування». <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	Організація роботи спортивних секцій аеробіка та шейпінг. <i>Періодичність: 2 рази на тиждень</i>
	Проведення бесід «Дієта для здоров'я», «Паління – це повільна смерть», «Вміє сказати «Ні!»». <i>Періодичність: 2 рази на місяць</i>	Проведення загальношкільного «Дня здоров'я» <i>Періодичність: 1 раз на рік</i>	У зміст роботи гуртка малювання додати теми по формуванню здорового способу життя.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) (Халатурник Сергій Васильович)